

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2013

Vítězslav Schrek

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky

System sociálních služeb zaměřených na integraci

Romů v Jihlavě

System of social services focused on integration of

Roma people in Jihlava

Autor: Vítězslav Schrek

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

Praha 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci Systém sociálních služeb zaměřených na integraci Romů v Jihlavě vypracoval samostatně. V práci jsem použil informační zdroje uvedené v seznamu literatury.

Souhlasím s využitím této práce ke studijním účelům.

Praha, 20. dubna 2013

.....

podpis

Vítězslav Schrek

Tímto bych rád poděkoval vedoucí mé diplomové práce Doc. PaedDr. Evě Šotolové, PhD. za odbornou pomoc a cenné rady, které jsem od ní získal.

Anotace: Diplomová práce se zabývá podrobně systémem sociálních služeb, které přispívají k procesu sociálního začleňování romské menšiny na území města Jihlavy. Jednotlivé služby analyticky popisuje z hlediska jejich potřeb, zaměření i rozsahu a zasazuje je do kontextu teoretických poznatků o sociální práci a jejím významu pro integraci. Speciálně se zaměřuje na místní vyloučené romské lokality, mapuje jejich současný stav a analyzuje celkovou situaci z hlediska dalšího vývoje souvisejícího s bydlením jihlavských Romů. Součástí práce jsou návrhy na opatření pro zlepšení podmínek života romské komunity v Jihlavě a jejího soužití s majoritou.

Klíčová slova: Rom, sociální služba, integrace, poskytovatel služby, sociální vyloučení, etnická menšina

Annotation: This thesis concerns in detail with the system of social services which contribute to the process of social inclusion of the Roma minority in the area of Jihlava city. The thesis describes analytically particular services from a point of view of their needs, focus and range, and puts them in the context of theoretical knowledge of social work and its importance for integration. It specially focuses on the local excluded Roma urban localities, it maps their current status and analyses the general situation from a viewpoint of next development related to the housing of Jihlava's Roma people. Proposals for measures how to improve the living conditions of the Roma community in Jihlava and its coexistence with the majority are a part of this thesis.

Key Words: Rom, social services, integration, services provider, social exclusion, ethnic minority

Obsah

Úvod.....	11
Cíl práce.....	13
1 Významné aspekty sociální politiky a sociální práce v návaznosti na práci s romskou komunitou v ČR.	15
1.1 Krátké připomenutí poválečného vývoje a přístupů k řešení romské problematiky v České republice do roku 1989.	15
1.2 Vhled do porevolučního vývoje romské problematiky po roce 1989 do přijetí Zákona o sociálních službách v roce 2007	17
1.3 Předěl v legislativě – Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb.	19
1.4 Obecný význam sociálních služeb podporujících začleňování Romů v České republice a jejich plánování	21
1.5 Terénní sociální práce – nástroj pro sociální začleňování	24
1.6 Proces sociálního vylučování Romů – problém současné české společnosti ..	27
1.7 Vyloučené lokality a rezidenční segregace romské menšiny.....	30
1.8 Institucionální nastavení integrační politiky České republiky	33
1.9 Fenomén sociálního vyloučení – obecné příčiny a důsledky.....	36
1.10 Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti.....	39
1.11 Počet Romů v České republice.....	40
1.12 Finanční rámec podpory romské integrace a možnosti financování v České republice.....	42
1.13 Strategické dokumenty zaměřené na integraci Romů v České republice.....	44
2 Systém sociálních služeb věnujících se integraci Romů na území města Jihlava ..	46
2.1 Situace v regionu Vysočina a ve městě Jihlava	46
2.2 Vyloučené romské lokality na území města Jihlava	47

2.2.1	Vyloučená lokalita A (Žižkova ulice, Jihlava)	48
2.2.2	Lokalita B (sídliště Horní Kosov, ulice Jarní, Jihlava).....	49
2.2.3	Lokalita C (Mlýnská ulice, Jihlava).....	50
2.2.4	Nově vznikající vyloučené lokality – současný stav	51
2.3	Diecézní charita Brno – Oblastní charita Jihlava – největší poskytovatel sociálních služeb věnujících se integraci Romů na území města Jihlava	52
2.3.1	Profil Oblastní charity Jihlava	52
2.3.2	Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Erko.....	53
2.3.3	Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Vrakbar	54
2.3.4	Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi Klubíčko.....	56
2.3.5	Ostatní sociální služby Oblastní charity Jihlava podílející se na integraci jihlavských Romů	58
2.4	Další subjekty a organizace poskytující registrované sociální služby, jejichž uživateli jsou Romové	61
2.4.1	Občanská poradna Jihlava – odborné sociální poradenství	61
2.4.2	Středisko křesťanské pomoci – Azylový dům pro muže	62
2.4.3	Azylový dům pro ženy a matky s dětmi	64
2.4.4	Další služby a aktivity podílející se na integraci Romů v Jihlavě	66
2.4.5	Odhad podílu Romů – uživatelů sociálních služeb v Jihlavě	67
2.5	Vzájemná provázanost sociálních služeb v Jihlavě	67
2.6	Systém financování sociálních služeb podílejících se na integraci Romů na území města Jihlava	69
2.6.1	Dotační řízení Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky	69
2.6.2	Finanční podpora sociálních služeb Kraje Vysočina	70
2.6.3	Dotační řízení Statutárního města Jihlava	70
2.6.4	Finanční podpora sociálních služeb z Evropského sociálního fondu	71

2.6.5	Finanční rámec vybraných sociálních služeb	71
3	Shrnutí zjištěných poznatků o systému sociálních služeb v městě Jihlava.....	73
3.1	Struktura sociálních služeb a pokrytí území města Jihlava.....	73
3.1.1	Počet a kapacita stávajících sociálních služeb	73
3.1.2	Poměr ambulantních a terénních sociálních služeb v nabídce poskytovatelů	74
3.1.3	Poptávka po zřízení nových sociálních služeb	75
3.1.4	Role statutárního města Jihlava v systému sociálních služeb.....	76
3.1.5	Role Kraje Vysočina v systému sociálních služeb	77
3.2	Doporučení na možná dílčí opatření ke zlepšení situace v Jihlavě.....	79
	Závěr	83
	Seznam literatury	86
	Přílohová část.....	89

Tera Fabiánová

*Chav tumaro vodi, manušale,
phundraven tumare jile, phenen mange,
hoj na som ča čori balvaj tel o veš,
hoj Rom jin manuš,
hoj manuš hin the o Rom.*

Otevřte svá srdce, lidé,
prosím vás, řekněte,
že nejsem jen bludný vítr pod lesem,
že Rom je člověk
a člověk je Rom.

Z knihy Černobílý život, Milena Černá,
Gallery, 2000.

Úvod

Expertní odhady tvrdí, že v Evropě žije zhruba 4,5 milionů Romů. V České republice se odhady jejich počtu pohybují v rozmezí od 150 do 300 tisíc s tím, že představují početně nejvýznamnější etnickou menšinu u nás. Takto významně zastoupenou národnostní komunitu není možno v české společnosti přehlížet ani jinak ignorovat. Romové mají svoji specifickou národní mentalitu, svoji kulturu, zvyklosti, historii i romský jazyk. Všechny tyto znaky je řadí k plnohodnotné národnostní menšině, která má právo na plnohodnotný život v české společnosti za stejných podmínek, jako má majoritní obyvatelstvo, což jim zaručuje jednak Listina základních práv a svobod a jednak platná Ústava ČR. Přesto se čeští Romové za posledních 20 let dostali vlivem postupné socioekonomické diferenciací do společensky upozaděné pozice. Navrátil se domnívá, že se tak mohlo stát v důsledku předsudečného postoje majority vůči takovým kulturním zvláštnostem, jako jsou odlišný jazyk, odlišné náboženství, odlišné vztahy mezi mužem a ženou, odlišný styl života, odlišné hodnoty či význam práce (Navrátil, 2003).

Vláda České republiky si velmi dobře uvědomuje, že dlouhodobé neřešení romské otázky může způsobit sociální, ekonomickou a následně i politicko-národnostní nestabilitu, která může vyvrcholit až v násilné a často především rasově orientované konflikty mezi příslušníky majority a romské menšiny. Zkušenosti z posledních událostí, které se odehrály především v lokalitě Šluknovského výběžku v Ústeckém kraji na přelomu roku 2011 a 2012 jsou jasným důkazem toho, že k rozpoutání etnického konfliktu stačí skutečně mnohdy třeba jen jeden kriminální čin vedený původně bez jakýchkoli rasových předsudků. Z tohoto důvodu věnuje česká vláda této problematice dostatečnou pozornost a snaží se nastavovat takové mechanismy a zároveň zavádět taková opatření, které by podobným konfliktním situacím předcházely. Sledováním situace v oblasti romské integrace, navrhováním postupů, metod a změn v oblasti začleňování a informování vlády o výsledcích jsou pověřeny tři základní instituce, Rada vlády ČR pro národnostní menšiny, Rada vlády pro záležitosti romských komunit a od roku 2008 Agentura pro sociální záležitosti v romských lokalitách.

Významným segmentem v oblasti začleňování Romů je vedle podpory vzdělávání, bydlení a zaměstnanosti bezesporu sociální práce a sociální služby. Praxe v současné

době jednoznačně ukazuje, že efektivitu sociální práce ve prospěch romské komunity významně zvyšuje především provázanost a ucelenost systému služeb, které jsou vzájemně logicky propojeny. Typickým příkladem může být například návaznost služeb prevence na služby zaměstnanosti či celoživotního vzdělávání nebo takzvaný proces dostupného bydlení, které by mělo osoby z vyloučených lokalit motivovat a směřovat až k samostatnému bydlení. Prudký v tomto systému poukazuje především na nutnost zapojení všech aktérů, kteří se na rozvoji komunity přímo podílejí, tedy vedle občanských iniciativ především instituce státní správy, samosprávy i samotných občanů (Navrátil, 2003).

Práce se vedle shrnutí důležitých souvislostí týkajících se života Romů a jejich soužití s majoritou zaměřuje na systém sociálních služeb, které jsou jednotlivými poskytovateli aktéry realizovány na území krajského města Jihlava ve prospěch romské komunity. Všímá si služeb, které dlouhodobě fungují, sleduje jejich vzájemnou provázanost a zároveň odhaluje slabá místa, která by bylo třeba řešit například zavedením a registrací služeb nových. Reaguje na výstupy regionálních analýz a srovnává jejich uváděné výsledky se skutečnou realitou života jihlavských Romů.

Cíl práce

Hlavním cílem práce je popsat a analyzovat systém fungujících sociálních služeb, které se zaměřují na podporu a začleňování romské komunity v Jihlavě a definovat oblasti služeb, které jsou v Jihlavě nedostatečné nebo zde zcela chybí. Práce se zaměřuje na provázanost služeb a vzájemnou propojenost systému služeb. Přínosem práce je zjištění potřeb z hlediska fungování stávajících služeb, doporučení pro doplnění služeb nových a návrh na opatření, která by mohla přispět ke zlepšení celého systému procesu integrace Romů v Jihlavě.

Úvodní část se věnuje především teoretickému shrnutí významných aspektů integrační politiky České republiky, která si jako jeden z dlouhodobých cílů klade začleňování a podporu romské menšiny do většinové společnosti. Tato část čerpá především z odborné literatury autorů, kteří se problematice romské integrace dlouhodobě věnují a také ze strategických dokumentů, které Česká republika přijala. V druhé části je podrobně uveden a popsán systém sociálních služeb ve městě Jihlava. Uvádí konkrétní aktivity, služby, jejich poskytovatele a další subjekty, které se integrací Romů ve městě věnují. Vychází přitom z oficiálních informací uvedených v registru sociálních služeb a dále z výročních zpráv organizací a dokumentací poskytovatelů služeb. Významnou součástí druhé kapitoly je i rozbor současných vyloučených romských lokalit na území města Jihlava, které jsou pro fungování a systém sociálních služeb značně ovlivňujícím faktorem. Opírá se přitom o výstupy oficiálních dokumentů a vlastní šetření. Třetí část je shrnutím zjištěných poznatků a zároveň je koncipována jako návrhová část, ve které jsou formulována některá doporučení na zlepšení stávající situace v Jihlavě. V této části dochází k propojení teoretických i praktických zkušeností s ohledem na aktuální počet romských obyvatel a stávající situaci ve městě.

Dílčí cíle práce:

1. Shrnutí důležitých aspektů, které sehrávají významnou roli v životě českých Romů a ovlivňují jejich soužití s majoritní společností.
2. Podrobný popis systému sociálních služeb věnujících se začleňování Romů ve městě Jihlava, včetně aktuální situace ve vyloučených lokalitách.

3. Shrnutí zjištěných poznatků a poukázání na slabá místa v systému sociálních služeb, včetně návrhu některých opatření, která by stávající systém sociálních služeb ve městě Jihlava zlepšila či vhodně doplnila.

1 Významné aspekty sociální politiky a sociální práce v návaznosti na práci s romskou komunitou v ČR

1.1 Krátké připomenutí poválečného vývoje a přístupů k řešení romské problematiky v České republice do roku 1989

Romskou problematikou se z hlediska tematicky komplexního a systematického přístupu zabývala Česká republika zhruba od konce 2. světové války. Šotolová označuje období mezi lety 1945 – 1989 za období asimilace a integrace, přičemž snahy o často násilné a necitlivé začleňování Romů do majoritní společnosti vnímá jako proces mající za následek spíše jejich společenskou izolaci, brzdící přirozený rozvoj tohoto etnika ve všech sférách života (Šotolová, 2008).

Podobný názor zastává i Uhlová, která vliv asimilační politiky v tomto období vnímá jako dosažení naprosto opačného účinku oproti proklamovaným cílům tehdejší politické reprezentace a v důsledcích tehdejších přístupů shledává řadu spojitostí s dnešními problémy Romů (Uhlová, 2004). „*Státní přístup a politika aplikovaná vůči Romům ve zmiňovaném období přispěla výraznou měrou k rozpadu tradičních hodnot, narušení příbuzenského systému a schopnosti starat se o sebe*“ (Jakoubek, Hirt, Uhlová, 2008, s. 246).

Víšek hodnotí především 70. a 80. léta jako zásadní rozpor mezi cíli deklarovanými ve strategických dokumentech vlády tehdejšího Československa a skutečnou realitou, v níž se projevovala především bezradnost, nedůslednost a snaha řešit vše v té době běžně užívanými mocenskými nástroji (Víšek, 1999). „*Ve vládních a politických dokumentech byla deklarována integrace Romů jako významný společenský programový cíl. Nebylo však výjimkou, že se politici a státní funkcionáři na různých úrovních dopouštěli hrubé nedisciplinovanosti, když veřejně deklarovali svá osobní odmítavá a dehonestující stanoviska k Romům a ovlivňovali tak celkové klima, v němž měl být problém řešen*“ (Lisá, Víšek, 1999, s. 212). Víšek však zároveň připouští, že se komunistickému režimu v podstatě podařilo přinutit Romy k přizpůsobení se zvyklostem života v České republice, bez ohledu na to, zda to Romové respektovali, či nikoli (Víšek, 1999).

Frištenská, přestože rovněž připouští komunistickou éru v některých ohledech pro Romy jako pozitivní, popisuje období politiky „Integrace cikánského obyvatelstva“ mezi lety 1970 až 1989 následovně: *„Režim nepřipouštěl jakékoli aktivity, směřující k etnické či národnostní emancipaci Romů, veřejné rehabilitaci jejich hodnot a rekonstrukci jejich jazyka, tedy k procesům, které byly a jsou nezbytné k ozdravení Romů jako předpokladu jejich opravdové etnické integrace“* (Frištenská, 2002, s. 49).

Také jedna z nejznámějších mezinárodních organizací zabývajících se ochranou lidských práv Amnesty International ve své publikaci Nedokončený úkol z roku 2010 poukazuje především na nerespektování odlišnosti jazyka a kultury Romů v období asimilace. Kriticky se také staví k trendu komunistického režimu, kdy byly romské děti často odebírány svým rodičům a umístovány do ústavní péče nebo kdy docházelo k nedobrovolným sterilizacím romských žen. I přes tento z dnešního pohledu zcela nepřijatelný přístup k romské menšině ze strany státu však poukazuje na to, že tehdejší režim zajišťoval tzv. „občanům cikánského původu“ alespoň určitou míru sociálních jistot (Amnesty International, 2010).

Snaha o asimilaci Romů nebyla v České republice nijak ojedinělá. V podstatě velmi podobnou cestou se ubírala až do rozpadu socialistického bloku celá východní Evropa. Stewart v Času Cikánů dokonce polemizuje s myšlenkou promyšlené komunistické strategie, která si vymizením Cikánů prostřednictvím asimilace chtěla dokázat svou jednoznačnou převahu nad západem (Stewart, 2005). *„Do roku 1989 se oficiální komunistická politika ve východní Evropě snažila začlenit Cikány do vládnoucí pracující třídy. Mnoho Cikánů však bojovalo za to, aby si zachovalo vlastní totožnost“* (Stewart, 2005, s. 11).

Většina odborníků na romskou problematiku se tedy v hodnocení éry komunistického režimu shoduje na tom, že proces asimilace v jeho různých podobách od nenásilného tlaku až po různá direktivní nařízení nijak nepomohl zlepšit ani kvalitu života samotných Romů, ani nepřispěl k jejich lepšímu soužití s majoritní společností. Paternalistický přístup spíše vymezil tuto minoritu do určité sociálně-společenské izolace a za pomoci tradičních socialistických jistot v podobě práva na práci, bydlení a různé sociální dávky udržoval jistý sociální smír jak v samotné romské komunitě, tak v celé české společnosti.

1.2 Vhled do porevolučního vývoje romské problematiky po roce 1989 do přijetí Zákona o sociálních službách v roce 2007

Změnu v myšlení i v přístupu k romské populaci tak přineslo, stejně jako ve všech dalších oblastech života, až období po roce 1989. Proces demokratizace společnosti učinil prostor nejen pro „novou“ diskuzi o romských otázkách, ale zároveň otevřel prostor pro občanské formování a společenské působení zástupců romského etnika. Šotolová v souvislosti se změnou politického a společenského systému uvádí: „*Nové demokratické zřízení umožnilo zviditelnit romskou problematiku. Znovu se do popředí dostává otázka bydlení, zaměstnanosti, nízké vzdělanosti, vysoké porodnosti, kriminality, spolupráce s úřady, rasové nesnášenlivosti. Rozpoutala se i vlna různých jednání na různých stupních, od komunálních až po parlamentní*“ (Šotolová, 2008, s. 24).

Hübsmannová v publikaci Černobílý život vyzdvihuje zájem Romů a jejich hlavních představitelů o aktivní účast na polistopadovém dění ve znovuobnoveném demokratickém Československu. "*Po listopadu 1989 se otevřela cesta (phundri'la o drom) romskému etnoemancipačnímu hnutí i v Československu. Je třeba poznamenat, že Romové byli mezi prvními, kde se připojili k aktivitám Občanského fóra. Už v sobotu 18. listopadu se sešel JUDr. Emil Ščuka s Janem Rusenkem a Dr. Vojtěchem Žigou a rozhodli se ustavit politickou stranu Romskou občanskou iniciativu. 21. listopadu se vylepovalo dvojjazyčně svolání k Romům. 24. listopadu promluvil Emil Ščuka a Jan Rusenko na Letenské pláni ke statisícům shromážděných občanů. Vyslovili solidaritu s revolucí později nazvanou sametová a vůli Romů podílet se jako samostatný subjekt se svébytným etnikem, jazykem a kulturou na dalších osudech země*" (Černá, Hübsmannová, 2000, s. 143).

Ze strany českého státu a vládních orgánů bylo možno zaznamenat poměrně intenzivní vlnu zájmu řešit romskou otázku na území stále ještě federativní republiky hned v letech 1990 – 1993. „*První verzi návrhu zásad politiky ČSFR ve vztahu k Romům, stanovení základních principů politiky státu k otázkám národnostní menšiny, formulovala skupina expertů při federálním ministerstvu práce a sociálních věcí začátkem roku 1991. Tento materiál byl vnímáný též jako operativní návrh zásad státní politiky společenského vzestupu Romů v ČSFR*“ (Lisá, Sulitka, 1999, s. 224).

Přestože se rok 1989 stal významným mezníkem v pohledu na řešení romské problematiky, v řadě oblastí bohužel nedošlo k nějakému výraznému zlepšení ani po 23 letech. Někteří odborníci a autoři tvrdí, že se tak rok 1989 stal pro romskou otázku pouze symbolickým předělem. „*Rokem 1989 se přístup státu nezměnil ze dne na den, obzvláště co se týká některých jeho složek – sociálních pracovníků, pedagogů atp. Toto datum je tedy spíše symbolem obratu k jinému myšlení*“ (Jakoubek, Hirt, Uhlová, 2008, s. 235).

Stewart je ve svém vyjádření ještě skeptičtější: „*Pád komunismu přinesl svobodu politického vyjadřování všem částem politického spektra. Pocity, které se dříve nesměly vyjadřovat, vypluly na povrch a nabyly na intenzitě, zatímco se východní Evropa začleňovala do světové ekonomiky. Ale měřítko, podle kterých se hodnotí Cikáni, se překvapivě změnila jen málo. Představy o poctivé práci, reálných cenách a odměně za práci, které mezi lidmi formovaly debaty o ekonomice za komunistů, stále živí široce rozšířený strach a odpor vůči Cikánům*“ (Stewart, 2005, s. 16).

Situaci Romů v České republice po roce 1989 sledují a průběžně monitorují i některé organizace zabývající se lidskými právy a právy menšin. Amnesty International v roce 2010 například konstatovala, že ve srovnání s předrevolučním obdobím se situace Romů po pádu komunistického režimu a zejména po roce 1993 po rozdělení Československa zhoršila, v souvislosti se zrušením některých forem podpory Romů (Amnesty International, 2010).

S vlastní kritikou v devadesátých letech přichází i samotný stát. V Usnesení vlády č. 686 ze dne 29. října 1997, které bývá označováno jako tzv. Bratinkova zpráva, se uvádí: „*I když vedení státu po roce 1989 i současná česká vláda měly obecnou snahu vytvořit demokratický systém založený na rovnoprávnosti všech občanů, uplatňované přístupy podcenily skutečnost, že velká část romské komunity nedisponuje v důsledku svého postavení v minulosti předpoklady přizpůsobit se transformovaným ekonomickým a společenským podmínkám. Tento fakt, nebude-li provázen systematickým úsilím vlády, totiž postupně vede k vyloučení početné skupiny obyvatelstva na okraj společnosti, kde se pro ni stává trvalým břemenem*“ (Usnesení vlády, 1997). Toto usnesení vlády označuje Frištenská v Manuálu pro obce „O Romech“ jako zásadní kritický polistopadový dokument, jehož hlavním sdělením je fakt, že Romové jsou na tom

sociálně hůře než před rokem 1989, což představuje pro budoucnost riziko časované bomby (Frištenská, 2002).

S porevoluční pozitivní změnou ve vnímání nutnosti zabývat se životem romské menšiny v České republice samozřejmě vystupují do popředí společenského dialogu i negativní jevy spojené s romskou otázkou. Samostatnou kapitolou jsou projevy nesnášenlivosti, rasismu a jiné xenofobní projevy některých ultrapravicově orientovaných skupin, rekrutujících se z řad majoritní společnosti. Frištenská zmiňuje jako zlomový rok 1997, kdy z České republiky odešla především do Kanady a Velké Británie velká část Romů, kteří se odvolávali na rapidně se zvyšující rasistické projevy vůči Romům (Frištenská, 1999). *„Emigrace Romů, její vzrušená medializace a negativní ohlas těchto událostí v zahraničí vyvolaly nejen větší aktivitu vlády a státní administrativy vůbec, ale i historicky nejsilnější zájem tuzemských médií a veřejnosti obecně o romskou komunitu a vzájemné vztahy“* (Lisá, Frištenská, 1999, s. 254).

Přes všechny problémy s porevolučním procesem legislativního ukotvování pravidel a principů, které by mohly přispět ke zlepšení života Romů v České republice a zároveň k jejich společnému soužití s majoritou je nutno konstatovat, že demokratický systém umožnil dostatečný prostor pro společenskou a politickou diskuzi o podpoře Romů v procesu začleňování. Konkrétním možností podpory se věnovala řada odborníků z řad pedagogů, sociálních pracovníků i politiků a výsledkem byla řada návrhů, které se podařilo legislativně ukotvit. *„V České republice ve druhé polovině 90. let vznikaly a nadále vznikají pokusy vytvořit a poskytovat specifické sociální služby pro klienty s romskou etnicitou. Jedná se zejména o „romské asistenty“ „(romské) pedagogické asistenty“, „(romské) terénní sociální pracovníky“ a v širším smyslu výrazu „sociální služba“ zde můžeme zmínit i „romské poradce“ a „koordinátory“* (Jakoubek, 2004, s. 155)“.

1.3 Předěl v legislativě – Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb.

Vstoupivší zákon o sociálních službách 1. 1. 2007 byl především organizacemi a zařízeními angažujícími se v sociální oblasti dlouho očekávanou normou. Přestože byla řada služeb zaměřených na romskou populaci poskytována i před účinností zákona, dlouho připravovaný zákon jasně specifikoval v řadě paragrafů činnosti, které jsou přímo na práci s Romy zaměřeny (detailně budou popsány v následujících kapitolách).

Sociální služby uvedené v zákoně, přestože zákon v žádném ohledu nspecifikuje klienty a příjemce služeb z hlediska etnické či jiné příslušnosti, jsou pro práci s romskou populací zcela nezbytnou složkou sociální politiky České republiky. Šotolová k nutnosti sociální práce na podporu Romů uvádí: „*Vstupem České republiky, Slovenské republiky, Maďarska, Bulharska a Rumunska do Evropské unie se stalo občany Evropské unie několik milionů Romů. Životní status některých Romů je na nejnižší možné úrovni a často má charakter bídy, jaká se už nikde v Evropě nenajde. Sociální zanedbanost, jejímž důsledkem je pseudoretardace, je někdy generačně podmíněna. Těmto lidem často chybí vnitřní síla vymanit se ze sociálních problémů – bídy, setrvávají ve stávající situaci. Bez výrazné pomoci majority a romské národnostní menšiny nebudou schopni někteří Romové tuto situaci řešit*“ (Šotolová, 2008, s. 71).

Kancelář Rady vlády České republiky pro záležitosti romské komunity ve své Zprávě o stavu romských komunit v České republice za rok 2007 akcentuje význam nově vstoupivšího zákona o sociálních službách především z hlediska terénní práce ve vyloučených lokalitách. „*K 1. 1. 2007 nabyl účinnosti zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Terénní sociální práce, která je jedním z nejúčinnějších nástrojů k řešení problematiky sociálního vyloučení lidí žijících v sociálně vyloučených komunitách, je vymezena tímto zákonem*“ (Rada vlády, 2008, s. 27). Zpráva dále zmiňuje veřejnou zakázku „Podpora vytváření systému terénní sociální práce“, která se posléze stala prostředkem k vytvoření příruček pro výkon terénní sociální práce pro poskytovatele sociálních služeb (Rada vlády, 2008).

Obecně lze konstatovat, že přijetím zákona o sociálních službách došlo k významnému a především systémovému ukotvení pravidel a podmínek pro poskytování sociální práce a sociální péče v České republice. Čámský, Sembdner a Krutilová k zásadní změně, kterou zákon přinesl, uvádí: "*Opustil dosavadní paternalisticko-direktivní praxi a vytvořil prostředí pro rozvoj vztahů mezi poskytovateli sociálních služeb a jejich uživateli, založený na rovnoprávnosti, dobrovolnosti, důsledně individuálním přístupu, na úsilí nevyčleňování adresátů sociálních služeb z přirozeného prostředí ze společnosti. Zvláštní důraz spočívá ve spolupráci mezi poskytovateli, uživateli i osobami jim blízkými s cílem mobilizovat uživatele sociálních služeb k převzetí spoluodpovědnosti za řešení jejich nepříznivé sociální situace a závislosti na poskytování sociálních služeb*" (Čámský, Sembdner, Krutilová, 2011, s. 16).

1.4 Obecný význam sociálních služeb podporujících začleňování Romů v České republice a jejich plánování

Sociálními službami se do roku 2007 nazývaly obecně různé aktivity a činnosti, které zahrnovaly aspekty sociální práce. Především díky dotačním ministerským programům se však zhruba již od roku 2001 vžila do praxe zavedená typologie služeb, kterou přijatý zákon od roku 2007 už jen víceméně kodifikoval a podrobně upravil. Se vstupem zákona 108/2006 tak došlo k striktnímu oddělení sociálních aktivit na služby registrované v Zákoně o sociálních službách a ostatní služby, někdy označované jako služby neregistrované. Sociální službou se v souladu se zákonem rozumí činnost nebo soubor činností, zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení (Zákon 108/2006 Sb.).

Čámský, Sembdner a Krutilová vidí hlavní smysl zákona v naplňování dvou základních cílů. Jednak v možnosti poskytovat sociální služby všem, kteří pomoc ve formě těchto služeb skutečně potřebují, a jednak v narovnání deformovaného stavu, který doposud mezi státem, poskytovateli i uživateli sociálních služeb panoval (Čámský, Sembdner, Krutilová, 2011).

Zákon dále říká, že sociální služba je činnost nebo soubor činností, jimiž se zajišťuje pomoc osobám v nepříznivé sociální situaci, přičemž rozsah a forma pomoci musí zachovávat lidskou důstojnost, musí působit na osoby aktivně a motivovat je k činnostem, které neprodlužují nebo nezhoršují jejich nepříznivou sociální situaci a musí zabránit jejich sociálnímu vyloučení (Zákon 108/2006 Sb.).

Tento zákonem definovaný podpůrný a motivační přístup k osobám v nepříznivé sociální situaci odpovídá jednomu z modelů sociální práce, konceptu tzv. zmocnění, nebo zmocňování (empowerment). *„Cílem zmocnění je posilování schopností jednotlivce, skupiny či komunity kontrolovat různé (pokud možno všechny) aspekty své životní situace. Vedle této stránky se v souvislosti se zmocněním hovoří o potřebě spravedlivé (spravedlivější) distribuce zdrojů a rovných vztahů mezi lidmi. Zmocňující sociální práce je chápána jako posilování jednotlivců, skupin a komunit, aby byli více schopni kontrolovat svou životní situaci cestou svépomoci a vlastních aktivit“* (Navrátil, 2003, s. 36).

Formulace zákona jsou tak jednoznačnou oporou pro využívání sociálních služeb za účelem podpory Romů při jejich začleňování do společnosti a za účelem pomoci v případě jejich nepříznivé sociální situace. Týká se to obecně všech třech forem poskytování služeb, které zákon vymezuje, tedy služeb pobytových, ambulantních i terénních. V případě druhů sociálních služeb, tedy sociálního poradenství, služeb sociální péče i služeb sociální prevence, se jedná především o služby sociální prevence (Zákon 108/2006 Sb.). Zákon o sociálních službách samozřejmě žádným způsobem nespécifikuje služby zaměřené na konkrétní etnické skupiny či osoby jednotlivých ras, ale vymezuje je pouze z hlediska potřeby jednotlivých osob na základě jejich sociální situace. Následující výčet se tedy opírá spíše o specifikum služeb, které mohou být z hlediska svého zaměření a charakteru vhodným nástrojem právě pro řešení podpory Romů jako jednotlivců nebo celých romských komunit.

- *Azylové domy*
- *Domy na půli cesty*
- *Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež*
- *Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi*
- *Terénní programy*

Přestože jsou zákonem a související vyhláškou sociální služby jasně specifikovány a existuje řada poskytovatelů těchto služeb ve prospěch romské komunity, spatřuje v této oblasti ředitel odboru pro sociální začleňování Martin Šimáček řadu nedostatků a oblastí, které je třeba zlepšovat a dále na nich pracovat. Ve Strategii boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 – 2015 se doslova uvádí: „*V oblasti sociálních služeb pro sociálně vyloučené obyvatele spočívá těžiště nedostatečnosti především v distribuci a kvantitě sociálních služeb na území kraje a obcí, kde se vyskytují sociálně vyloučené lokality. Pokrytí sociálními službami, a to zejména službami sociální prevence a sociálního poradenství, je na území krajů a zejména obcí s rozšířenou působností spíše nahodilé či nekonceptní, často nelze vysledovat cílený záměr opřený o kvalitně zpracované střednědobé plány rozvoje sociálních služeb s analýzou potřeby konkrétních sociálních služeb a služeb navazujících. Chybí parametry nastavení optimální sociální sítě na území, kde se vyskytují sociálně vyloučené lokality. Současně pokud na území obce působí několik sociálních služeb a služeb navazujících, často nejsou tyto služby koordinovány, což má za důsledek nerovnoměrné pokrytí sociálními službami, které vede k duplicitní práci nebo naopak absenci potřebné služby*“ (Strategie

boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 – 2015, 2011, s. 25). Jako klíčový problém vidí Šimáček špatné plánování sociálních služeb na obecní i krajské úrovni, a to především z důvodu nedostatečné metodické opory a nesouladu krajských strategií s obecními (Šimáček, 2011).

Od sociální práce a sociálních služeb, byť by byly poskytovány kvalitně a na profesionální úrovni, lze tedy očekávat pozitivní výsledky vždy za předpokladu, že se tak děje v rámci širšího logického procesu, založeného například na efektivním plánování. Takové plánování bývá často dáváno do souvislosti s komunitní prací nebo bývá přímo označováno jako komunitní plánování. „*Brager a Specht označují komunitní práci jako metodu, ve které jsou jednotlivci, skupiny a organizace zapojeni do plánovací činnosti s cílem ovlivnit společné problémy*“ (Navrátil, 2003, s. 50). Younghusbandová označuje za cíl komunitní práce změnu, které je dosaženo analýzou sociální situace a následným formováním vztahů různorodých skupin (Younghusbandová, 1968).

Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky si souvislost mezi sociální prací prostřednictvím sociálních služeb a procesem organizování a plánování velmi dobře uvědomovalo už během přípravy zákona o sociálních službách. Z toho důvodu vypsalo v roce 2005 veřejnou zakázku na „Zajištění místní a typové dostupnosti sociálních služeb“, jejímž výstupem bylo vytvoření metodik pro plánování sociálních služeb. Konečná verze metodik byla představena na III. celostátní konferenci projektu 28. 2. 2007 v Praze. Náměstek ministra práce a sociálních věcí MUDr. Marián Hošek v úvodním slově uvedl: „*Věřím, že Metodiky plánování sociálních služeb představující celý proces plánování a přinášející doporučení vhodných postupů či ilustrativní příklady se Vám stanou zdrojem informací pro to, abyste mohli úspěšně uskutečňovat plánování sociálních služeb a ve výsledku tak napomoci vzniku a existenci sítě sociálních služeb, která by odpovídala reálným potřebám a možnostem v každé obci či kraji*“ (Metodiky pro plánování sociálních služeb, 2007).

Do procesu komunitní práce a komunitního plánování je možno zahrnout různé formy sociální práce. Vedle registrovaných sociálních služeb existuje i řada dalších činností, aktivit a oblastí, kterým je třeba v procesu integrace Romů věnovat zvláštní pozornost.

Vedle problematiky bydlení jsou to především služby v oblasti zaměstnanosti a vzdělávání.

1.5 Terénní sociální práce – nástroj pro sociální začleňování

Za jeden z významných segmentů integrace je z dnešního pohledu považována terénní sociální práce, která může být poskytována na základě registrace, nebo jako služba neregistrovaná. O významu terénní sociální práce se zmiňuje většina současných strategických dokumentů, které se problematice integrace Romů věnují.

Takto byla charakterizována terénní sociální práce v Národním akčním plánu sociálního začleňování na léta 2004 – 2006 v roce 2004: "*Jedním z nejdůležitějších vyrovnávacích postupů je program Terénní sociální práce ve vyloučených romských komunitách, který realizuje Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity prostřednictvím samospráv a řada nestátních neziskových organizací, jako např. Člověk v tísni, od roku 1999. Jeho cílem je přispět k přechodu od poskytování sociálních dávek k sociální pomoci s důrazem na práci s klienty přímo v romské komunitě. Program je realizován za účasti vyškolených terénních sociálních pracovníků, kteří působí v nejohroženějších romských komunitách*" (Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2004 – 2006, 2004, s. 48).

Terénní sociální práci zmiňuje jako jeden z možných nástrojů sociální integrace již před vstupem zákona o sociálních službách v roce 2006 i Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. Tento dokument, který se vžil mezi české sociální pracovníky jako tzv. „*Gabalova zpráva*“, podle jednoho z hlavních tvůrců sociologa Ivana Gabala, se stal od roku 2000 jedním ze zásadních prointegračních dokumentů, který analyzoval stav a situaci romské menšiny v České republice a zároveň nastínil řadu konkrétních kroků, které by mohly proces začleňování Romů do společnosti pozitivně ovlivnit (samotné analýze a vyloučeným lokalitám je věnována celá jedna následující kapitola). Součástí analýzy je i interaktivní mapa sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v ČR. Oba tyto produkty vznikly jako výstupy projektu Ministerstva práce a sociálních věcí ČR a Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity financovaného z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu ČR. Realizaci projektu provedla pro MPSV společnost GAC spol. s r. o.

„Terénní sociální pracovníci poskytují individuální, bezplatné služby jednotlivcům a rodinám, které se ocitly v tísní. Tyto služby jsou realizovány přímo v „terénu“, tzn. v přirozeném prostředí klientů. Jedná se především o pomoc při jednání s úřady a dalšími subjekty, s nimiž lidé ohrožení sociálním vyloučením přicházejí do styku (školy, zaměstnavatelé, majitelé domů aj.), pomoc s administrativními úkony, právní poradenství či jeho zprostředkování aj. Vedle pomoci lidem, kteří žijí v sociálně vyloučených lokalitách, TSP preventivně pomáhá rodinám, jimž hrozí „propadnutí“ do takové lokality. Cílem TSP by vždy mělo být posilování schopnosti klientů řešit své problémy samostatně“ (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006, s. 83).

V roce 2007 byla v rámci projektu Ministerstva práce a sociálních věcí a Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity zpracována Ostravskou univerzitou v Ostravě publikace „Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce“, která terénní sociální práci zasazuje do kontextu zákona č. 108/2006, o sociálních službách. *„Terénní sociální práce je z hlediska zákona o sociálních službách realizována prostřednictvím terénních forem sociálních služeb. Sociální službou se přitom podle § 3 a) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách rozumí činnost nebo soubor činností zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení. Jednotícím znakem těchto služeb je jejich naplňování v přirozeném sociálním prostředí, které § 3 d) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách vymezuje jako rodinu a sociální vazby k osobám blízkým, domácnost osoby a sociální vazby k dalším osobám, se kterými sdílí domácnost, a místa, kde osoby pracují, vzdělávají se a realizují běžné sociální aktivity“ (Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce, 2007, s. 6).*

Příručka také definuje základní principy terénní sociální práce, mezi které řadí především dodržování práv a zplnomocňování uživatelů, klade důraz na práci v přirozeném prostředí uživatelů, zohledňuje v maximální možné míře princip nízkoprahovosti a dbá o kontinuitu a návaznost služeb.

Terénní sociální práce se tak v posledních deseti letech stává jedním z nejdůležitějších témat, které se v oblasti práce s romskou komunitou v různých formách akcentují. Jako jednu z hlavních kapitol ji zařadil i autorský kolektiv zpracovatelů Příručky pro sociální integraci, kterou v roce 2009 vydal Úřad vlády ve spolupráci s Agenturou pro sociální

začleňování a Člověkem v tísní. „*Terénní sociální práce (dále TSP) je základním nástrojem (lze říci podmínkou) k sociální integraci. Při řešení problémů spojených se sociálním vyloučením totiž TSP zajišťuje základní kontakt mezi sociálně vyloučeným občanem a institucemi, případně dalšími nabízenými službami. Takový kontakt by se často v praxi vůbec neuskutečnil. TSP přichází do prostředí klienta, poznává problémy v kontextu jeho prostředí a podmínek k životu, postupně zajišťuje souvislosti. Mezi pracovníkem a klientem se buduje vztah důvěry a TSP může aktivně pracovat s motivací klienta, vést ho k rozhodnutí, která nejsou možná bez dlouhodobé znalosti*“ (Příručka pro sociální integraci, 2009, s. 14).

Koncepce romské integrace na období 2010 až 2013 (Kocáb, 2009) akcentuje potřebu terénní sociální práce v souvislosti s rozvojem sítě služeb systému včasné péče v oblasti vzdělávání romských dětí. Jako možné opatření pro zajištění provázanosti a dostupnosti péče rodinám ohroženým sociálním vyloučením doporučuje soustavné působení na rodiče dětí a zvyšování jejich povědomí o významu vzdělání. „*Vhodným nástrojem je včlenit osvětu a poradenství specificky zaměřené na oblast včasné péče do sociálních služeb probíhajících ve vyloučených romských lokalitách (např. jako součást terénní sociální práce a dalších sociálních služeb směřujících k sociální inkluzi)*“ (Koncepce romské integrace na období 2010 až 2013, 2009, s. 23). Zároveň je jedna z kapitol koncepce celá zaměřena na význam sociálních služeb jako nezbytné součásti procesu sociálního začleňování. Terénní sociální práci přitom tvůrci příručky vnímají jako možný prostředek přechodu začleňování Romů do systému ambulantních forem služeb, který by je měl posunovat k větší samostatnosti a odpovědnosti. Jako další možnou formu sociální intervence připomíná příručka tzv. komunitní práci. „*Opomíjenou formou práce s vyloučenými romskými komunitami, která by měla být ve vyloučených romských lokalitách rozšířena, je komunitní práce, která má vysoký potenciál ke změně díky své citlivosti k etnickým specifikům, k rodinným vazbám, tradicím i zvyklostem Romů*“ (Koncepce romské integrace na období 2010 až 2013, 2009, s. 54).

Posledním nezbytným národním dokumentem zaměřeným na problematiku sociálního začleňování a soužití Romů s majoritní společností je Strategie boje proti sociálnímu vyloučení 2011 – 2015 vydaná Úřadem vlády v srpnu 2011. Tento dokument mimo jiné oblasti spatřuje zásadní význam terénní sociální práce v oblasti náhradní rodinné péče. „*V souladu se záměry Národního akčního plánu transformace a sjednocení péče*

o ohrožené dítě je třeba zvýšit důraz na terénní a poradenské služby pro rodinu jako prevenci před umístěním dítěte mimo rodinu“ (Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 – 2015, 2011, s. 41).

1.6 Proces sociálního vylučování Romů – problém současné české společnosti

Pojem sociálního vyloučení je v současné době skloňován ve všech pádech, které nejen český, ale i všechny evropské jazyky mají. Definici sociálního vyloučení se věnují sociologové, psychologové, sociální pracovníci, speciální pedagogové, ekonomové i politici, přičemž všichni tento fenomén vnímají jako závazný celoevropský, společensko-ekonomický problém, který může při dlouhodobém neřešení přinést velké problémy nejen samotným evropským společenstvím, ale i jejich ekonomikám. *„Sociální vyloučení je v poslední době velkým tématem, kterým se zabývají praktičtí i teoretičtí odborníci ve všech vyspělých zemích. Hlavním důvodem jeho velké popularity je skutečnost, že nejpřesněji, to znamená zejména v její komplexnosti, vystihuje reálnou situaci osob či skupin, které jsou situací znevýhodněné a tím dále znevýhodňující. Důvody takového znevýhodnění jsou různé a často propojené, nejčastěji se uvádí věk, pohlaví, zdravotní stav a etnická příslušnost“ (Navrátil, 2003, s. 59).*

V České republice se problém sociálního vyloučení týká z velké části především romské komunity obyvatel, i když zasaženy jsou dnes už i další skupiny obyvatel, především ti sociálně slabší, což bývá často důsledkem už i sociálního či zdravotního znevýhodnění. V českých národních dokumentech a vládních strategiích se pojem sociálního vyloučení začal objevovat v souvislosti s romskou komunitou již záhy po nastoupení cesty demokratizace po roce 1989. Konkrétní rizika, většinou bez návrhových částí v podobě opatření, se začala objevovat v koncepčních materiálech vlády pravidelně už od roku 1997. Od té doby již také na některé problematické oblasti související s rizikem vylučování skupin Romů z většinové společnosti upozorňovaly i nevládní organizace, které se práci s romskou komunitou věnovaly, například Člověk v tísni, Charita Česká republika nebo Nadace DŽENO. V roce 1996 uvedla brožura Aktivity údaj, že za účelem pomoci Romům pracovalo v České republice celkem 46 tzv. proromských neziskových organizací. Současně se brožura zmínila i o počtu organizací, které byly vytvořeny a převážně tvořeny samotnými Romy. Těch bylo v roce 1996 údajně celkem

113. Dva roky na to uvádí registr Ministerstva vnitra číslo 66 a o dva měsíce později uvádí Nadace DŽENO údaj 71 organizací (Šiklová, 1999).

Upozornění na vážnost situace s nastupujícím procesem sociálního vylučování Romů a hlavně návrhy na nutná opatření se začala objevovat v koncepčních dokumentech převážně až po roce 2000. Byla to například Bílá kniha sociálních služeb z roku 2003, Zpráva o stavu romských komunit, poprvé zpracovaná a zveřejněná v roce 2000 a aktualizovaná v roce 2004, Koncepce romské integrace z téhož roku nebo důležitý dokument Národní akční plán sociálního začleňování 2004 – 2006. Tento dokument byl Českou republikou přijat v souvislosti s přijetím Česka za člena Evropské unie na základě tzv. „Lisabonského procesu“ z roku 2000.

Koncepce romské integrace z roku 2005 popisuje sociální vyloučení následovně: *„Sociální vyloučení je proces, jímž jsou někteří jedinci vytěšňováni na okraj společnosti a je jim zabráněno participovat plně na životě společnosti, a to v důsledku chudoby nebo nedostatku základních dovedností a příležitostí k celoživotnímu vzdělávání nebo v důsledku diskriminace. To je vzdaluje od práce, příjmů a možností vzdělání a také od společenských sítí a aktivit. Mají malý přístup k moci a rozhodovacím orgánům, a tak se často cítí bezmocní a neschopní kontrolovat rozhodnutí, která ovlivňují jejich každodenní život“* (Koncepce romské integrace, 2005). Zvláštní pozornost věnuje dokument přijetí Národního akčního plánu sociálního začleňování na léta 2004 – 2006, který si klade za cíl zmírňování sociální exkluze se zvláštním zaměřením na romskou komunitu jako sociálním vyloučením nejohroženější specifickou skupinu (Koncepce romské integrace, 2005).

Problematice sociálního vyloučení a vyloučeným lokalitám se podrobně věnuje tzv. „Gabalova analýza“ z roku 2004. Již v úvodu analýzy je zmíněna aktivní účast a zainteresovanost vlády ČR do této problematiky. *„Chudoba a sociální vyloučení patří mezi aktuální problémy, které zasahují českou společnost. Lidem žijícím na okraji společnosti je často znemožněn přístup ke kvalitnímu vzdělání a zaměstnání, které by jim zvyšovalo možnost opětovného začlenění zpět do společnosti. Za jednu ze skupin nejvíce postižených či ohrožených sociálním vyloučením jsou již delší dobu vnímáni příslušníci romských lokalit. Česká republika je v oblasti sociálního začleňování často kritizována za svůj pasivní přístup při řešení problematiky vyloučených romských*

lokalit. V roce 2000 vláda ČR schválila *Koncepci romské integrace*, ve které si jako hlavní cíl stanovila dosažení bezkonfliktního soužití Romů s majoritní společností. To spočívá zejména v odstranění vnějších i vnitřních bariér, které brání začlenění Romů ohrožených sociálním vyloučením do společnosti, zvláště pak odstranění všech forem diskriminace jednotlivců i celých skupin vyhraněných rasou, barvou pleti, národností, jazykem, příslušností k národu či etnické skupině. Tento cíl se snaží aktivně naplňovat samozřejmě také Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (MPSV)“ (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006, s. 4).

Přestože je pojem sociálního vyloučení velmi často vztahován právě k romské menšině jako etniku, je nutno chápat tento fenomén jako projev sociálních aspektů, a nikoli etnické příslušnosti. "*Chudoba a sociální vyloučení jsou fenomény, které se nevztahují primárně k Romům, ale k jakékoliv societě, která se ocitne v obdobné situaci. To není „romský problém“.* Sociální vyloučení příslušníků romských komunit by proto mělo být řešeno v hlavním proudu boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení (princip mainstreaming), a nikoliv jako problém „romské chudoby“. Je patrně nezbytné sociální dimenzi odetnizovat, tím odpolitizovat a politiku nahradit profesionalizací. Současně osvobodit ostatní dimenze pozice problému minority, totiž lidskoprávní a etnicko kulturní od břemena všech problémových rysů „kultury chudoby“, která se, pravda častěji vyskytuje v romských komunitách, ale není to „romské etnické specifikum“ (Analýza sociálně ekonomické situace romské populace v České republice s návrhy na opatření, 2003, s. 9).

Autoři příručky pro sociální integraci upozorňují na to, že velká část české populace považuje jako důvod sociálního vyloučení spíše etnický původ než sociální aspekt. Jako argument uvádí výsledky průzkumu MPSV, ze kterých vyplývá, že ve vyloučených lokalitách žije přibližně jedna čtvrtina obyvatel neromského původu. Zároveň však připouští, že etnicita hraje v České republice nemalou roli (Příručka pro sociální integraci, 2010). "*Etnická příslušnost (většinou romská) je totiž obvyklou příčinou negativního postoje většinové společnosti a částečně diskriminace, nejčastěji na trhu práce, ve vzdělávání a často i v bydlení. Romové jsou často stigmatizováni, tedy onálepkováni jako osoby nebo skupina osob tzv. "problémových" nebo "nepřízpůsobivých"* (Příručka pro sociální integraci, 2010, s. 6).

1.7 Vyloučené lokality a rezidenční segregace romské menšiny

Rizika se vznikem romských vyloučených lokalit začala být patrna v souvislosti s ekonomickou transformací české ekonomiky v devadesátých letech, jejíž součástí byla i privatizace bydlení a bytového fondu. Baršová uvádí v Sešitech pro sociální politiku – Romové ve městě v důsledku privatizace hned tři okruhy negativních dopadů na sociálně slabé Romy. Vyloučení z privatizace, převod bytového fondu do soukromého vlastnictví a snížení kapacity sociálního bydlení ze strany obcí (Baršová, 2002). Obavy ze vzniku tzv. ghett se potvrdily na přelomu tisíciletí. *„Tezi, že v české společnosti dochází k nebezpečnému trendu vytváření etnicky segregovaných a sociálně dezintegrovaných sídelních struktur, podporují i dílčí poznatky ze šetření bydlení sociálně slabých Romů, které provedli v roce 2001 romští poradci při okresních úřadech. Podle výsledků tohoto průzkumu žilo v komunitách s kumulovanými problémy, tj. bytovými a jinými vážnými sociálními problémy (mimo magistrátní města), cca 16 tisíc Romů“* (Víšek, Baršová, 2002, s. 13).

Nad kritérii sociálního vyloučení Romů se v souvislosti s užívaným pojmem komunita zamýšlí přední česká etnografka a romistka Eva Davidová v publikaci Cikánské skupiny a jejich sociální organizace. *„I sám pojem sociálně vyloučená komunita je mnohdy problematický, zejména pokud jde o zařazení Romů, kdo z nich do sociálně vyloučené komunity patří. Často se tak děje jen podle typu lokality, a nikoliv na základě skutečné sociálně-společenské vyloučenosti. U mnoha rodin jde v této souvislosti navíc o nechtěné usídlení a sousedství, nikoliv na základě spřízněnosti rodinné-příbuzenské. S tím souvisí otázka, jaká kritéria výběru a zařazení byla metodologicky použita i v případě dvou nedávno realizovaných průzkumů (Gabalova analýza sociálně vyloučených romských komunit v ČR i Atlas romských komunit v SR) – a tedy i diskutabilnost celkového výsledného obrazu o romských komunitách v obou republikách žijících. A jaká jsou vůbec kritéria sociální vyloučenosti a sociální zaostalosti? Ostatně i samotný pojem komunita, resp. Komunita není pro označování skupin tzv. sociálně vyloučených Romů zcela adekvátní“* (Jakoubek, Budilová, Davidová, 2003, s. 244).

Frištenská s Víškem popisují v publikaci O Romech možný způsob, jak se může z běžně obývané lokality, ve které žijí i Romové, stát postupně až etnické ghetto.

V první fázi hovoří o tzv. enklávě, která vzniká postupným a zcela svobodným sestěhováním Romů do jedné lokality za účelem určitého společného bezpečí a snadného sociálního kontaktu. Důsledkem vzniku takové enklávy však bývá často odliv neromských obyvatel, což dělá z místa tzv. špatnou adresu, která se postupně stává zcela neatraktivním a izolovaným místem (Frištenská, Víšek, 2002). *"Vrchol prohlubování sociální izolace a sociálního vyloučení představuje vznik etnického ghetta. V takové lokalitě již jeho obyvatelé nežijí dobrovolně, ale jsou tomu přímo, či nepřímo donuceni ekonomickým tlakem okolí, administrativními zásahy města, společenským tlakem či vlastním sociálním postavením. Takové soustředění se postupně stává trvalým a nenáviděným bydlště pro ty, kteří propadli sociální síti, přičemž v ghettu se jejich situace tvrdě zhoršuje"* (Frištenská, Víšek, 2002, s. 89).

Možné příčiny vzniku vyloučených lokalit zmiňuje také Uhlová, která jako jeden z faktorů současného vytváření enkláv sociálně vyloučených obyvatel označuje stále trvající dopady asimilační politiky z doby před rokem 1989 (Uhlová, 2004). *"Důvody vzniku těchto enkláv jsou mnohé. Podstatným dílem k jejich ustavení přispěla nečinnost státu, který sociální problémy svých občanů po převratu vzhledem k tehdejší liberální euforii neřešil. Dalším významným faktorem vzniku těchto enkláv byla politika obcí, poznamenaná jak kapitalistickou ideologií "starejte se sami o sebe", tak dědictvím režimu předchozího "my to za vás rozhodneme", jakož i latentním až otevřeným rasismem. V neposlední řadě se na současném stavu podepsal zákon o nabytí a pozbytí státního občanství, který ve svém důsledku významně podpořil proces vylučování Romů. Jedním z neopominutelných faktorů je i dědictví paternalistických přístupů, jejichž byli Romové objekty v období reálného socialismu."* (Jakoubek, Hirt, 2004, s. 231).

Vyloučené lokality, příčiny jejich vzniku a život v nich tak skutečně ovlivňuje velké množství faktorů, které lze vnímat z řady různých úhlů pohledů. Sýkora spatřuje obecně proces rezidenční segregace jako důsledek sociální diferenciaci obyvatelstva a zmiňuje termín segregace ve světovém kontextu především v souvislosti s ghetty Afroameričanů v amerických městech nebo židovskými ghetty v období nacismu. Z domácího prostředí pak shledává paralelu v lokalitách s vysokou koncentrací Romů v některých českých městech, jako jsou například Ústí nad Labem nebo Most (Sýkora, 2010).

„Jako romskou segregovanou rezidenční oblast můžeme označit lokalitu s vysokou koncentrací romského obyvatelstva (potomci přistěhovalců ze slovenských romských osad po 2. světové válce). Často se jedná o oblasti se špatnou infrastrukturou a nedostatečnou nabídkou komerčních služeb. Na druhou stranu zde bývá zvýšený výskyt komunitních center a sídel neziskových a charitativních organizací. Odhaduje se, že v těchto oblastech žije menšina romských obyvatel, nicméně počet takových lokalit a počet jejich obyvatel narůstá. Zpravidla jde o tzv. sociálně vyloučené lokality. Ty se vyznačují velmi nízkou životní úrovní, dlouhodobou nezaměstnaností většiny obyvatel, vysokou mírou zadluženosti na nájemném a službách i v rámci malých spotřebitelských půjček, rozšířená je lichva. Typický je výskyt sociálněpatologických jevů, zejména krádeží, distribuce a zneužívání drog, obtěžování většiny obyvatel několika problematickými jedinci. Oblastem s vysokou koncentrací Romů se ostatní obyvatelé vyhýbají. Důvodem je zchátralý vzhled obydlí, nedostatek služeb, strach, rasistické předsudky, špatné zkušenosti s pokřikováním dětí na kolemjdoucí a jiným obtěžováním. Tímto způsobem dochází k dalšímu prohlubování sociální izolace dané lokality a jejich obyvatel“ (Janků, 2010, s. 88).

Snad nejdůležitějším výzkumným dokumentem v české porevoluční historii, který se věnuje sociálně vyloučeným lokalitám, je již několikrát zmiňovaná "Gabalova analýza" z roku 2006. S ohledem na její význam a obsáhlost je tomuto dokumentu věnována celá samostatná kapitola této práce. Přesto však v kontextu vnímání sociálně vyloučených lokalit ostatními autory, kteří jsou citováni výše, je nutné definici týmu zpracovatelů analýzy uvést právě teď. Za povšimnutí stojí užití poměrně velmi konkrétních pojmenování a výstižných pojmů. *"Jako sociálně vyloučenou romskou lokalitu označujeme prostor obývaný skupinou, jejíž členové se sami považují za Romy a/nebo jsou za Romy označováni svým okolím, a jsou sociálně vyloučeni. Na jedné straně se může jednat o jednotlivý dům, ve kterém žije několik jednotlivců či rodin, nebo celou městskou čtvrť čítající několik stovek nebo dokonce tisíc obyvatel na straně druhé. Tento prostor je jak místem, do něhož jsou „vyloučení“ odkázáni, tak i místem, které se na jejich vyloučení podílí. Hranice této lokality mohou být jak symbolické (to, když je lokalita vnímána jako tzv. „špatná adresa“, hovoří se o ní jako o „domu hrůzy“, „cikánské ulici“, „ghettu“, „Bronxu“ apod.), tak fyzické (je-li lokalita oddělená od ostatní obytné zástavby průmyslovou zónou, frekventovanou silnicí, vodním tokem,*

skládkou apod.). V obou případech si však existenci těchto hranic uvědomují jak ti, kteří danou lokalitu obývají, tak ti, kteří žijí mimo ni" (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006, s. 10).

1.8 Institucionální nastavení integrační politiky České republiky

S důsledky postupujícího procesu vylučování Romů v České republice se bude muset naše společnost, ale především česká politická reprezentace nadále průběžně zabývat. Přestože se v některých případech daří především díky postupu místních samospráv a v regionech operujícím organizacím problémům předcházet, či je uspokojivě řešit, existuje stále řada lokalit, které lze s nadsázkou označit jako sociálně výbušné láhve. Jako příklady dobré praxe lze uvést třeba projekt Komunitního bydlení v Brně nebo projekt Přichystalova 70 v Olomouci. Naopak v některých lokalitách města Litvínova nebo Chomutova je situace takřka alarmující a bez zásadního zásahu v podobě výrazné intervence například terénních sociálních pracovníků a dalších odborníků na sociální vyloučení se stane situace během pár let zcela neúnosnou.

Primární odpovědnost za proces sociálního začleňování v České republice nese jako ústřední orgán státní správy Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. Za hlavní předmět sociálního začleňování je přitom považován boj s chudobou a předcházení sociálnímu vyloučení. "V právním řádu České republiky (zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů) je sociální začleňování definováno jako proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný. K obecným cílům sociálního začleňování tak patří zajištění účasti v zaměstnání a rovného přístupu ke všem zdrojům, právům, zboží a službám, prevence rizika sociálního vyloučení, pomoc nejvíce zranitelným a mobilizace všech relevantních aktérů" (Dlouhodobá vize resortu práce a sociálních věcí pro oblast sociálního začleňování, 2012, s. 7).

Dokument se samozřejmě zabývá i etnickým aspektem sociálního vyloučení, přičemž se primárně odkazuje na Gabalovu analýzu z roku 2006. "V některých regionech a obcích již probíhá etnická eskalace tohoto dlouho zanedbávaného problému vedoucí k narušení společenské soudržnosti. Etnický aspekt sociálního vyloučení nelze pominout. Sociálně

vyločených Romů je v ČR v současné době odhadem 80 – 100 tisíc, což představuje asi třetinu z celkového počtu Romů žijících v ČR. Je nepopíratelné, že právě romská etnicita je jedním z důvodů sociálního vylučování a diskriminace Romů. V české společnosti dochází jednak k zužování fenoménu sociálního vyloučení na sociálně vyloučené lokality, a jednak ke vnímání chudoby a sociálního vyloučení jako důsledku kolektivně sdílených etnických charakteristik Romů" (Dlouhodobá vize resortu práce a sociálních věcí pro oblast sociálního začleňování, 2012, s. 16).

Na národní úrovni představuje nejdůležitější prvek v procesu začleňování Romů v České republice Úřad vlády České republiky, který je nositelem projektu implementace státní politiky romské integrace na lokální úrovni. Program zajišťuje od roku 2008 nově ustanovená Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách. Hlavním cílem činnosti agentury je snižování a eliminace sociálního vyloučení ve vyloučených romských lokalitách (Koncepte romské integrace na období 2010 – 2013, 2009). *"Dílními cíli je zmapování sociální a ekonomické situace obyvatel lokalit, definování jejich potřeb v oblasti vzdělání, zaměstnanosti, bydlení a sociálních služeb, vznik lokálních partnerství, a především pomoc a odborné vedení při přípravě a realizaci lokálních strategií, směřujících k sociální integraci Romů. Agentura usiluje o to, aby se v budoucnu stala ústředním správním úřadem, vybaveným podstatnými dozorovými a kontrolními pravomocemi při prosazování romské integrace" (Koncepte romské integrace na období 2010 – 2013, 2009, s. 11).*

Stejný význam jako fungování na národní úrovni přikládá Agentura pro sociální začleňování i krajské a místní úrovni, kde by měly hlavní integrační roli sehrávat krajské úřady a jejich krajsští koordinátoři pro romské záležitosti. Od nich se očekává koordinace a metodická podpora dalších místních subjektů, které se lokálně podílejí na zlepšení situace Romů. *"Klíčovou pozici v realizaci Koncepte mají v rámci přenesené působnosti obecní úřady obcí s rozšířenou působností, které by měly ve vztahu k Romům uplatňovat integrační politiku. V rámci těchto obecních úřadů působí pracovníci zajišťující integraci příslušníků romských komunit ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností. Pracovníci zjišťují a prosazují naplňování potřeb místních romských komunit, řeší dílní problémy v sociálně vyloučených romských lokalitách a aktivně se zapojují do tvorby strategií obcí i měst směřujících ke zlepšení situace*

znevýhodněných Romů"(Koncepte romské integrace na období 2010 – 2013, 2009, s. 11).

Karel Holomek v publikaci *Černobílý život* od Mileny Černé už v roce 2000 zmiňuje důležitost regionálního ukotvení orgánů a subjektů, které se věnují romské problematice. Jako zcela zásadní však vidí zapojení samotných Romů do těchto orgánů a jejich zdárné fungování v nich. Bohužel ani současná situace s počtem Romů v těchto pozicích není příliš uspokojivá. Ve většině případů totiž tyto pozice zastávají pracovníci neromského původu. *"Pokud jde o regiony, jsou na okresních úřadech ustanoveni romští poradci těchto úřadů. Nedostatkem je okolnost, že pouze třetina z nich jsou skuteční Romové, právě tak jako to, že většina z nich pracuje v sociálních odborech, namísto v přímé podřízenosti přednosta, někteří z nich pracují na půl úvazku ještě jako sociální kurátoři. To svědčí o tom, že zmiňovaná funkce nebyla správně pochopena. Rád bych na tomto místě zdůraznil, že romský poradce se nesmí stát prodlouženou rukou státu pro řešení pouze sociálních a kriminálních potíží. To by bylo jistě nepřípustné omezení této funkce. Ideálním stavem by bylo, kdyby se romský poradce na okresním úřadě nebo magistrátu velkého města stal tvůrčím pracovníkem, který se podílí na koncepci politiky státu vůči romské menšině s dokonalou znalostí této menšiny a navrhuje opatření a řešení, která vycházejí z potřeb této menšiny. Kontakt s příslušníky menšiny v místě a jejich vzájemná důvěra je nezbytností"* (Černá, 2000, s. 165).

Stálým poradním, iniciativním a koordinačním orgánem ministra práce a sociálních věcí v oblasti sociální politiky se zaměřením na boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení je komise pro sociální začleňování. Ta byla zřízena na základě usnesení vlády ČR č. 476 ze dne 19. května 2003 (Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/9120>).

Významný segment v procesu sociálního začleňování sehrává z hlediska především výkonné složky v České republice nevládní sektor, neziskové organizace, občanská sdružení, nadace, nadační fondy a veřejně prospěšné společnosti. Řada těchto organizací se ať už profesionálně, nebo zájmově angažuje v práci s romskou komunitou i dalšími skupinami osob, které jsou sociálním vyloučením ohroženi. Za zmínku určitě stojí alespoň některé z nich, Člověk v tísni, Romea, Dženo, Charita Česká republika, IQ Roma servis, Socioklub, Romodrom, Otevřená společnost a další. Tyto profesionální

organizace vyvíjí svou činnost na základě různých národních, krajských a místních dotačních titulů anebo realizují projekty podpořené Evropským sociálním fondem, prostřednictvím některého z operačních programů, především Operačního programu lidské zdroje a zaměstnanost a Vzdělávání pro konkurenceschopnost.

To potvrzuje Frištenská, která vidí v neziskových organizacích zcela nezastupitelný faktor práce s romskou komunitou: *"Neziskové organizace, a to platí o celém sektoru, jsou jakýmsi lakmusovým papírkem, který vyhledává problémy ve společnosti a současně hledá jejich řešení. Vymýšlejí nové postupy práce, které se ověřují tak říkajíc v první linii, to znamená při práci s lidmi. O neziskových organizacích, které pracují pro romskou komunitu, to platí dvojnásobně. A navíc mají tyto organizace ještě jednu roli. V současné době jsou tím nejdůležitějším prostředkem, kterým se Romové emancipují, jejichž prostřednictvím hledají své místo ve společnosti a jejichž prostřednictvím participují na jejich systémech"* (Balvín, 2001, s. 41).

1.9 Fenomén sociálního vyloučení – obecné příčiny a důsledky

Na příčiny problému sociálního vylučování specifických skupin z dnešní většinové společnosti panují v současnosti vesměs velmi podobné názory a náhledy. Většina odborníků považuje za hlavní důvody sociální a ekonomickou diferenciaci současné společnosti. *„Fenomén sociálního vyloučení brání lidem zapojit se do ekonomických, politických, spotřebních a dalších aktivit společnosti a ve svém důsledku jim tedy znemožňuje být plnoprávními občany. Sociální práce nemůže stavět na předpokladu, že ji tito jedinci či sociální skupiny sami vyhledají v jejich institucích, a přitom právě oni jsou nositeli takových životních témat, k nimž se sociální práce tradičně obrací. Kontakt s klienty v jejich přirozeném prostředí má v sociální práci hluboké kořeny a v posledním desetiletí se i v České republice k těmto základům částečně vrací“* (Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce, 2007, s. 5.).

Ladislav Toušek z Filozofické fakulty v Plzni rozděluje obecně ve své odborné studii příčiny sociálního vyloučení na vnitřní a vnější. Za vnější považuje především ty, které jsou dány širšími společenskými podmínkami, například situaci na trhu práce, sociální politiku, trh s byty nebo přístup samosprávních orgánů k jevům, jako jsou třeba xenofobie nebo rasismus. V těchto případech se jedná o vlivy, které jedinci, kterých se sociální vyloučení týká, nemohou svým jednáním sami příliš ovlivnit. Oproti tomu za

vnitřní vlivy označuje takové, které tito jedinci mohou sami významně ovlivnit. Jde především o dlouhodobou nezaměstnanost, špatné finanční hospodaření, zadlužování a prohlubující se demotivace svou situaci nějak řešit (Tesař, Toušek, 2007).

Se svou definicí problému sociálního vyloučení přichází společně Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách, Ministerstvo vnitra a Člověk v tísni: *„Zjednodušeně řečeno, sociálně vyloučení jsou ti občané, kteří mají ztížený přístup k institucím a službám (tedy k institucionální pomoci), jsou vyloučení ze společenských sítí a nemají dostatek vertikálních kontaktů mimo sociálně vyloučenou lokalitu. Základní charakteristikou propadu na sociální dno je nahromadění důvodů, které vedou k životní krizi (ztráta zaměstnání, platební neschopnost, problémy s bydlením, problémy dětí ve škole, nemoc atd.). Sociálně vyloučení lidé obvykle nestojí před jedním problémem, ale před jejich komplexem, přičemž mnohý z nich by i jednotlivě ohrožoval normální fungování člověka ve společnosti. S postupným propadem na dno přestává být zřejmé, co je původním důvodem propadu a co jeho následkem“* (Příručka pro sociální integraci, 2009, s. 5).

S tímto názorem se v podstatě shoduje i Jakub Steiner, který navíc klade důraz na vliv rodinných struktur a tradičních romských hodnot, které svými pravidly a zvyklostmi samy vhánějí Romy do nepříznivé situace, ze které není příliš cesty ven. *"Mnozí Romové jsou chudí, protože málo využívají postupy a instituce moderní společnosti, jako jsou například anonymní tržní mechanismy. Tyto postupy jsou v některých situacích vysoce efektivní a vděčíme jim za nynější prosperitu. Romové se místo těchto postupů uchylují k postupům a institucím tradičních společností, jako je například velká rodinná síť. Tyto instituce však využívají zdroje a talenty mnohem méně efektivně. Romové při nich nezůstávají kvůli své údajné nepřizpůsobivosti nebo romantickému lpění na tradicích, ale proto, že jako jednotlivci si nemohou dovolit se rodiny vzdát. Romové tedy při neefektivních institucích tradiční společnosti zůstávají, protože jsou příliš chudí, a chudí jsou, protože jejich tradiční společnost je v interakci s naší moderní společností neefektivní. Tento nešťastný začarovaný kruh je podporován nevymahatelností oficiálního práva mezi Romy a diskriminací Romů na trzích"* (Jakoubek, Hirt, Steiner, 2004, s. 219).

Jako celý komplex faktorů, které se mezi sebou složitě ovlivňují, popisuje podobu sociálního vyloučení Romů Navrátil. *"Vyloučení romské komunity představuje ohromný balík problémů sociální povahy, které jsou mezi sebou propojeny tak, že opatření namířená pouze na jeden z těchto problémů neřeší otázku komplexně a nevede k výraznému efektu. Zdá se, že právě tato obtížnost určení příčin stavu vyloučení vede ve vědomí majoritní společnosti k vytváření negativního stereotypního obrazu romské menšiny (obecně všech vyloučených menšin). Důsledky sociálního vylučování nejsou v očích veřejnosti spojovány s nejrůznějšími vylučovacími mechanismy monokulturně založené společnosti, ale s vůlí samotné romské komunity, což je omyl a záměna příčin s důsledkem"* (Navrátil, 2003, s. 60).

Dlouhotrvající a neřešený segregační proces může vést v případě Romů ke zvyšujícímu se napětí ve vztazích především s majoritní společností a může vyvrcholit až v otevřené konflikty. Filip Tesař se v publikaci *Etnické konflikty* zamýšlí nad možnými důsledky segregace právě v tomto kontextu. Cestu k odvrácení vyhrocených situací přitom vidí ve strategiích založených na kontaktu a komunikaci (Tesař, 2007). *"Vytvářením a udržováním ostrých hranic mezi skupinami (etniky a národy) podporujeme současně polarizaci, dělíci svět na nás a "tamty", která je ideálním podkladem pro konflikt. Různé formy segregace představují jednoduchá řešení, která nás přitahují svou zdánlivou účinností. Vymezením ostrých hranic se však konfliktu nevyhneme, naopak, pomáháme ho udržovat, nebo dokonce dále rozdmýhávat. Můžeme ho odsunout, ale hrozí přitom, že se vrátí se zvýšenou silou"* (Tesař, 2007, s. 236).

S rizikem sociálních nepokojů jako extrémním důsledkem segregace souhlasí i Sýkora. *"Ze společenského hlediska jsou závažné negativní důsledky plynoucí z rezidenční segregace a izolace sociálně slabších a etnicky či rasově vymezených skupin obyvatel. Taková segregace je často spojována s různými druhy sociálních problémů, zejména nezaměstnaností, kriminalitou či drogovou závislostí. Chátrající bytový fond a špatná kvalita služeb charakterizují horší životní prostředí. Problematická je kvalita škol a vzdělání. Segregace snižuje životní šance a možnost uplatnění ve společnosti, zejména pak získání řádného zaměstnání. Obyvatelé segregovaných lokalit jsou tak znevýhodněni v porovnání s příslušníky majoritní populace. Mezi obyvateli se objevují pocity apatie, odcizení a frustrace. Krajním důsledkem nedobrovolné segregace jsou pak sociální nepokoje a násilné akce"* (Sýkora, 2010, s. 52).

1.10 Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti

Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, která se vžila pod zkráceným názvem "Gabalova analýza", vznikla v roce 2006 jako produkt, který si zadalo Ministerstvo práce a sociálních věcí za podpory Evropského sociálního fondu. Zpracovatelem byla renomovaná společnost GAC spol. s r.o. vedená sociologem Ivanem Gabalem. Zpráva měla ministerstvu poskytnout základní informace o situaci sociálně vyloučených romských lokalit, které měly sloužit jako podklad pro nastavení operačních programů v období 2007 – 2013. Zároveň měla analýza zjistit možnosti a míry absorpční kapacity subjektů působících a poskytujících služby v této oblasti. Specifickým výstupem byla elektronická mapa sociálně vyloučených romských lokalit. Analýza je členěna do celkem osmi kapitol, přičemž nejobsáhlejší a nejdůležitější je kapitola šestá, která definuje jednotlivé oblasti sociálního vyloučení. Níže jsou uvedeny zjištěné hlavní bariéry a oblasti konstituující sociální vyloučení.

Problém nekvalitního bydlení. Kapitola se věnuje příčinám, které způsobují ztížení přístupu ke kvalitnímu bydlení, rozebírá hlavní mechanismy sociálního vylučování v oblasti bydlení Romů a identifikuje základní znaky nízké kvality bydlení ve vyloučených lokalitách. Nechybí samozřejmě přehled integračních nástrojů, užívaných v oblasti bydlení, včetně návrhu tříúrovňového systému sociálního bydlení.

Ztížený přístup na trh práce. Kapitola považuje příčiny vylučování z trhu práce za komplexní a vzájemně se doplňující a člení je na vnitřní a vnější. Mezi vnitřní faktory řadí nízkou vzdělanost, nízké sociální kompetence, špatný zdravotní stav obyvatel vyloučených lokalit, syndrom dlouhodobé nezaměstnanosti, solidárnost rodinné sítě a zadlužování rodin. Za vnější vlivy pokládá špatně nastavený sociální systém, práci na černo, nízkou schopnost mobility a diskriminaci ze strany zaměstnavatelů. Jako vhodné nástroje integrace na trh práce jsou uvedeny rekvalifikace, veřejně prospěšné práce, společensky účelná pracovní místa, podporované zaměstnávání nebo třeba chráněné dílny. Nezbytné je samozřejmě pracovní poradenství příslušníků vyloučených lokalit a posilování motivace zaměstnavatelů.

Nízká vzdělanost jako základní příčina neuplatnění se na trhu práce. V této kapitole autoři identifikují mimo jiné hlavní momenty neúspěchu romských žáků z vyloučených lokalit a taktéž člení příčiny na dvě skupiny vnitřních a vnějších. Vnitřními faktory jsou nízká míra motivace romských dětí ke vzdělávání, nepřipravenost na školní docházku, nedostatečná znalost českého jazyka, neúspěch jako první školní vjem nebo častá absence školní docházky romských dětí. Za vnější považují nízkou míru spolupráce a koordinace aktivit zainteresovaných subjektů, malou informovanost o nástrojích sociální inkluze, nedostatečnost kompetencí a nechť řešit romskou integraci. Mezi vhodné nástroje sociální integrace řadí přípravné třídy, mimoškolní výchovu v podobě předškolních klubů, působení asistentů pedagoga pro děti se sociálním znevýhodněním, doučovací programy v rodinách a neziskových organizacích, školy s celodenním programem, vzdělávání pedagogů a podpora studentů středních škol. Jako doporučené nástroje uvádí přípravné třídy, mentoring, zajištění dopravy žáků z vyloučených lokalit, snížení počtu žáků ve třídě nebo zvýšené počty hodin českého jazyka.

Další aspekty, jako jsou rizikové jevy, nedostatečné sociální kompetence a zhoršené zdraví. Mezi rizikové jevy zařadili tvůrci analýzy problém zadlužování, lichvu, drogovou závislost, kriminalitu, prostituci. Řešením je trpělivá terénní sociální práce, působení sociálních a občanských poraden, vznik komunitních center, zdravotnické služby a osvětové kampaně.

Zdroj: MPSV ČR, *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*, 2006. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/3052>.

1.11 Počet Romů v České republice

Pro sociální služby, jejich plánování, pokrytí a financování je třeba znát řadu údajů, bez kterých není možné tento proces efektivně řídit a kontrolovat. Jedním z nejdůležitějších údajů je počet osob, kterých se mají služby týkat. V případě romské komunity je tento údaj snad nejhůře identifikovatelný a horší situace je snad už jen v oblasti prostituce a drog. Na první pohled by se mohlo zdát, že není nic jednoduššího, než nahlédnout do statistik Českého statistického úřadu, který poslední sčítání provedl v roce 2011 na území celé České republiky. Podle výsledných údajů o národnosti se k 26. 3. 2011 v České republice hlásí k romské národnosti 5 135 osob (Český statistický úřad, 2011). Přitom oficiální odhady o zastoupení Romů v české populaci jsou mnohonásobně vyšší.

Příručka pro sociální integraci například uvádí, že podle odborných odhadů žije v současnosti v České republice okolo 170 tisíc Romů (Příručka pro sociální integraci, 2010). S ohledem na segment sociální práce však není ani tento údaj nijak relevantní z důvodu, že řada Romů nemusí vůbec spadat do kategorie sociálně potřebných, sociálně vyloučených či jinak ohrožených osob a systém sociálních služeb se jich tak vůbec nemusí dotýkat.

Klíčová označuje stav, kdy se ke své národnosti hlásí skutečně pouze zlomek určitého etnika, za identifikační paradox. " *Přestože podle expertních odhadů v České republice žije kolem 250 tisíc Romů, tak se při posledních dvou sčítání lidu, bytů a domů (1991, 2001) přihlásilo k romské národnosti "pouze" 32 tisíc, respektive 12 tisíc osob*" (Marada, 2006, s. 221). Klíčová se v publikaci *Etnická různost* dále věnuje příčinám tohoto stavu a jako nejdůležitější zmiňuje strach Romů z rasismu při přiznání romské národnosti a také jakousi přizpůsobivost Romů v odpovědi, o které si myslí, že je od nich očekávána (Klíčová, 2006).

Trendu, v rámci něhož v posledních třiceti letech dochází trvale ke snižování počtu osob, které jsou ochotny se přihlásit k romské národnosti, si všímají i tvůrci Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013. " *Podle sčítání lidu z roku 1991 se k romské národnosti hlásilo 32 903 lidí, k romštině jako k mateřštině 16 630 občanů ČR. Při dalším sčítání lidu v roce 2001 se k romské národnosti přihlásilo pouhých 11 716 osob, dalších 784 osob se přihlásilo k romské národnosti v kombinaci s jinou národností (českou, slovenskou). Kvalifikované odhady počtu příslušníků romských komunit, které se opírají spíše o identifikaci příslušníků romských komunit jinou osobou či skupinou (nejčastěji experty nebo pracovníky veřejných institucí), uvádějí čísla od 150 000 do 400 000 Romů v ČR. Počet Romů odhadovala kancelář vládní Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity na 150 000 až 200 000 (podle Gabalovy zprávy je současný odhad počtu Romů v ČR 250 000, z toho 80 tisíc je označováno za sociálně vyloučené). Pokles počtu přihlášených Romů může mít řadu příčin. V minulosti bylo sčítání Romů spojeno se sérií protiromských opatření, což přineslo nedůvěru Romů v jakékoliv aktivity státu cílené na identifikaci osob romské národnosti*" (Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013, 2009 s. 14).

Ke Gabalově odhadům se kloní i Frištenská s Víškem v publikaci Řetízek II. Vychází především z údajů etnografky Květy Kalibové, která se problematikou demografické statistiky Romů dlouhodobě zabývá. Ta uvádí, že podle evidence národních výborů žilo v roce 1089 v České republice 145 738 Romů. Srovnáním všech dalších dostupných údajů pak dochází k závěru, že na konci tisíciletí žilo v České republice 250 až 300 tisíc etnických Romů (Frištenská, Víšek, 2004).

Z oficiálně dostupných údajů lze tedy velmi těžko specifikovat, jak velká je vlastně v České republice skupina Romů, které je potřeba věnovat zvláštní pozornost, ať už ve formě sociálních služeb či jiné podpory. Nejefektivnějším řešením je pečlivá analýza jednotlivých regionů, mikroregionů a obcí, kde Romové žijí, a v návaznosti na zjištěné výsledky pečlivé plánování služby a činností směřujících v jejich prospěch. Jako vhodná metoda se osvědčil například proces komunitního plánování, který v případě zdárného průběhu může obci či kraji poskytnout velmi hodnověrný obraz o situaci a potřebách sociálního působení na zmapovaném území.

1.12 Finanční rámec podpory romské integrace a možnosti financování v České republice

Výše investovaných finančních prostředků do procesu integrace Romů bývá velmi často diskutovanou otázkou nejen mezi politiky, ale též většinou české veřejnosti. Velmi často se objevují různé smyšlené údaje o vynaložených objemech prostředků, které nepřinesly takřka žádné výsledky. Jedná se vesměs o zprávy, které mají cíleně rozdmýchávat etnické diskuze. Vláda se proto rozhodla pravidelně informovat veřejnost o skutečně vynaložených prostředcích z rozpočtu státu. Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2011 tak přináší zcela jasná a konkrétní čísla členěná do přehledné tabulky jednotlivých činností v oblasti integrace Romů.

"Co se týče financování romské integrace, bylo v roce 2011 ve prospěch Romů přerozděleno 85.029.278 Kč ze státního rozpočtu. Ve srovnání s rokem 2010 došlo k mírnému snížení podpory (86.711.198 Kč). Pokles financování romské integrace lze zdůvodnit rozpočtovými omezeními, která se dotkla některých dotačních programů zaměřených na podporu romské integrace, dále financováním Agentury pro sociální začleňování, která využila ve sledovaném roce na svou činnost méně prostředků

(6.958.000 Kč v porovnání s rokem 2010, kdy využila 11.371.000 Kč)" (Zpráva o stavu romské menšiny, 2011, s. 5).

Kapitoly státního rozpočtu	Rok 2011
Ministerstvo mládeže, školství a tělovýchovy	
1. Program na podporu integrace romské komunity	12.942.000,-
2. Podpora sociálně znevýhodněných romských žáků středních škol	8.791.000,-
Celkem	21.733.000,-
Ministerstvo kultury	
3. Podpora kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin	1.437.294,-
4. Podpora integrace příslušníků romské menšiny	1.839.000,-
5. Podpora rozšiřování a přijímání informací v jazycích národnostních menšin	4.522.600,-
6. Kulturní aktivity	310.000,-
7. Činnost Muzea romské kultury v Brně v roce	11.828.457,-
Celkem	10.937.350,-
Ministerstvo pro místní rozvoj	
8. Program podpory obnova venkova - podpora zapojení romské komunity	1.403.405,-
Úřad vlády - Odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách	
9. Činnost agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách	6.958.000,-
Úřad vlády ČR - kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny	
10. Dotační programy ÚVČR na podporu romské integrace	30.006.287,-
11. Dekáda romské inkluze 2005 - 2015	991.236,-
Celkem	34.997.523,-
Celkem	85.029.278,-

Zdroj: Vláda ČR. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/zprava-o-stavu-romske-mensiny-v-cr-za-rok-2011-100979/>

Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2011 samozřejmě zmiňuje pouze ty finanční prostředky, které jsou cíleně poskytnuty vládou ČR na romskou integraci a nezahrnují další prostředky, které například formou dotačních titulů na sociální služby nebo projekty sociální integrace financované z Evropského sociálního fondu do této oblasti taktéž směřují. Prostředky MPSV určené na dotace poskytovatelům sociálních služeb se

zhruba od roku 2009 pohybují v podobné výši a oscilují někde mezi 6 a 7 miliardami korun (www.mpsv.cz).

Významnou roli ve finančním rámci v prospěch romské minority sehrávají po vstupu České republiky do Evropské unie její strukturální fondy, především tedy Evropský sociální fond. Pro období 2007 – 2013 čerpá Česká republika finanční prostředky z tohoto fondu prostřednictvím hned tří operačních programů, a sice Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost, Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost a Operačního programu Praha Adaptabilita. Tyto programy jsou samozřejmě nastaveny v celé šíři priorit a jednotlivých opatření a pouze část z nich je určena výhradně na podporu aktivit směřujících k integraci Romů (www.esfcr.cz).

Nejvýznamnějším zdrojem finanční podpory z ESF zaměřené přímo na romskou komunitu je tzv. oblast podpory označená 3.2. Podpora sociální integrace příslušníků romských lokalit, která je součástí prioritní osy 3. Sociální integrace a rovné příležitosti v rámci Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost. Cílem oblasti této podpory je především intenzivní podpora a rozvoj stávajících i nových sociálně preventivních programů a sociálních služeb realizovaných v sociálně vyloučených romských lokalitách a komunitách. Objem finančních prostředků byl pro celé období 2007 – 2013 stanoven ve výši 46 642 086 eur. Pro rok 2013 se předpokládá celková alokace ve výši 7 087 202 eur, což představuje zhruba 177 milionů korun (Prováděcí dokument Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost, verze 2013, s. 64).

1.13 Strategické dokumenty zaměřené na integraci Romů v České republice

Česká republika má v současnosti zpracováno několik platných strategických dokumentů, které se životu romské menšiny a jejímu soužití s majoritou věnují. Na národní úrovni se jedná především o tyto základní dokumenty, ze kterých je v této práci čerpáno:

- Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013
- Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 – 2015
- Příručka pro sociální integraci 2009
- Zpráva o stavu romské menšiny v ČR za rok 2011

- Analýza vyloučených romských lokalit

Na regionální úrovni Kraje Vysočina a města Jihlava jsou to tyto strategické dokumenty:

- Strategie integrace sociálně vyloučených lokalit v Kraji Vysočina na období 2012 – 2017
- Zpráva o stavu romské menšiny v kraji za rok 2011

Regionální dokumenty související s plánováním a realizací sociálních služeb:

- Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Kraje Vysočina na období 2012 – 2014
- Komunitní plán města Jihlava

2 Systém sociálních služeb věnujících se integraci Romů na území města Jihlava

2.1 Situace v regionu Vysočina a ve městě Jihlava

Město Jihlava, přestože se jedná o krajské město Kraje Vysočina, nedisponuje žádnou oficiální analýzou týkající se života romské menšiny, která by čerpala z nějakých ověřených nebo jinak hodnověrných dat. Většina údajů vychází především z kvalifikovaných odhadů sociálních a terénních pracovníků, kteří se pohybují v oblasti sociálních služeb. Poslední kvalifikovaný odhad vychází ze Zprávy o stavu romské menšiny za rok 2011, který dle terénních pracovníků a romských poradců uvádí za Kraj Vysočina údaj tři tisíce příslušníků romských obyvatel (Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2011, 2012).

Koncepční dokument Kraje Vysočina "Strategie integrace sociálně vyloučených lokalit v Kraji Vysočina na období 2012 – 2017" uvádí podle odhadů pracovníků obcí s rozšířenou působností a zástupců neziskových organizací údaj 2 488 žijících Romů na území kraje, přičemž na město Jihlava připadá zhruba 900 Romů. Strategie současně uvádí odhad počtu příslušníků romské menšiny žijících ve vyloučených lokalitách na 1 049 osob z celkového počtu, přičemž na samotnou Jihlavu jich připadá 700, což představuje více než dvě třetiny všech žijících Romů na území města (Strategie integrace sociálně vyloučených lokalit v Kraji Vysočina na období 2012 – 2017, 2011).

V Kraji Vysočina zatím nepůsobí na rozdíl od řady jiných krajů České republiky Agentura pro sociální začleňování. Přesto se Kraj Vysočina snaží z hlediska institucionálního zajištění řešit problematiku romské menšiny ve všech zásadních oblastech života. Oblast sociálních služeb, kterou zajišťují především neziskové organizace působící na území kraje, je pravidelně plánována a zároveň reflektována prostřednictvím Střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb v Kraji Vysočina. Aktualizovaná verze pro období 2012 – 2014 například zmiňuje ve slabých stránkách SWOT analýzy absenci koncepce začleňování romské menšiny, nedostatečnou provázanost některých druhů sociálních služeb anebo úplně chybějící druhy služeb jako je například dům na půli cesty (Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v Kraji

Vysočina pro rok 2012 – 2014, 2011). Aktualizace krajského plánu probíhá pravidelně ve dvouletých intervalech za přímé účasti poskytovatelů sociálních služeb v rámci ustanovených pracovních skupin. Ty jsou ustanoveny podle jednotlivých cílových skupin osob, kterým jsou sociální služby poskytovány. Romská problematika je zahrnuta do skupiny poskytovatelů služeb pro národnostní a etnické menšiny, osoby bez přístřeší a osoby ohrožené domácím násilím.

Město Jihlava se v oblasti sociálních služeb opírá v současnosti o jediný dokument, a sice o Komunitní plán města Jihlava, který byl zpracován za metodického vedení občanského sdružení Agora Central Europe v letech 2005 – 2007 a schválen zastupitelstvem Statutárního města Jihlava dne 18. 9. 2007. Zpracování komunitního plánu se v období jeho tvorby účastnili všichni zástupci požadované triády, tedy zástupci zadavatele, poskytovatelů i uživatelů sociálních služeb. Přestože jsou v komunitním plánu zahrnuti všichni zásadní poskytovatelé služeb, kteří se dlouhodobě zaměřují na práci s romskou komunitou, konkrétně o romské problematice a Romech jako specifické etnické menšině, o speciálních přístupech či opatřeních ve prospěch romské komunity není v komunitním plánu města Jihlava žádná zmínka. Komunitní plán byl již několikrát Odborem sociálních věcí Magistrátu města Jihlava aktualizován, ale jednalo se vždy pouze o formální aktualizaci dat. K věcné aktualizaci obsahu dokumentu nebylo od roku 2007 přistoupeno, přestože byl tento návrh, včetně návrhu zpracování zcela nového komunitního plánu města, několikrát tématem jednání Komise pro neziskovou, sociální oblast a prevenci jako poradního orgánu Rady města Jihlava (Zápisy z jednání 12., 13. a 15. schůze Komise pro neziskovou, sociální oblast a prevenci RK Jihlavy ze dne 7. 11. 2011, 17. 1. 2012 a 20. 3. 2012). Hlavním argumentem zástupců samosprávy pro nenastoupení procesu nového komunitního plánování je nedostatek finančních prostředků. Ty jsou odhadovány na zhruba jeden milion korun.

2.2 Vyloučené romské lokality na území města Jihlava

"Gabalova" Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti lokalizovala v rámci svého šetření v roce 2006 na území města Jihlava celkem tři vyloučené lokality. Ty také tvůrci analýzy zanesli do

interaktivní mapy pod označením lokalita A, B a C. Následující tři podkapitoly se věnují porovnání stavu vycházejícího ze zprávy z roku 2006 a stavu současného.

2.2.1 Vyloučená lokalita A (Žižkova ulice, Jihlava)

Situace z roku 2006

Typ lokality: Ubytovna pro neplatiče tvořená 3 – 4 řadami unimobuněk.

Poloha lokality: Periferie. Lokalita se nachází na samém okraji města.

Stav domu: Solidní. Střechou zatéká. Část zdí je plesnivá.

Vybavenost domů: Elektrické přímotopy. Napojení na vodovod a kanalizaci.

Vlastník nemovitosti: Obec. Jedná se o tzv. holobyty pro neplatiče nájemného.

Odhad počtu romských obyvatel lokality: 150 – 200

Odhad míry nezaměstnanosti: 90 – 95%

Zdroj: (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006).

Současný stav

Lokalita známá pod pojmenováním "Havaj" existovala již před rokem 1989, kdy bylo v původně stavebních buňkách usazeno několik místních romských rodin. Po roce 1989 začala samospráva cíleně tuto lokalitu využívat k umístování rodin, které dlužily na nájemném v obecních bytech. Pro tyto účely zde bylo umístěno několik tzv. unimobuněk, do kterých byly v devadesátých letech tyto rodiny vystěhovávány. V lokalitě se tak začala kumulovat nejchudší skupina obyvatel, převážně romského původu, která byla charakteristická především kumulací sociálních hendikepů a samozřejmě dalšími běžnými projevy provázejícími proces segregace, jako jsou drobná kriminalita, lichva, drogy apod. V období po roce 2000 si představitelé města Jihlavy začali postupně uvědomovat rizika, která vznikající ghetto pro město představuje, a začali soustavně pracovat na opatřeních, která by vzniku skutečně vyloučené lokality zabránila. S řadou obyvatel byl v rámci jejich dluhu na nájemném sestaven splátkový kalendář a bylo jim umožněno bydlení v obecních bytech, které jsou přirozeně rozptýlené po celém městě. Do lokality začali docházet terénní pracovníci neziskových organizací, kteří se zaměřili především na předškolní a školní děti.

Lokalitu pravidelně navštěvovali pracovníci sociálního odboru Magistrátu města Jihlava. Počet osob žijících v lokalitě byl tak postupně snížen až k současnému stavu, kdy v lokalitě žije zhruba 30 – 40 osob, což představuje cca 8 romských rodin. Přestože se podařilo snížit počet obyvatel lokality takřka na minimum, kvalita bydlení je v této oblasti stále velmi špatná. Hygienické podmínky jsou vesměs nevyhovující, okolí značně neudržované – viz dokumentace lokality v příloze. Řada holobytů je už dnes prázdných a město se chystá ve výhledu zhruba 5 let lokalitu zcela zrušit. (Zdroj: Magistrát města Jihlava – odbor majetku, vlastní šetření v lokalitě).

2.2.2 Lokalita B (sídlíště Horní Kosov, ulice Jarní, Jihlava)

Situace z roku 2006

Typ lokality: Skupina panelových domů na sídlišti.

Poloha lokality: Běžná zástavba.

Stav domu: Bezvadný. Různě udržované vchody.

Vybavenost domů: Standardní výbava.

Vlastník nemovitosti: Obec.

Odhad počtu romských obyvatel lokality: 800 – 900

Odhad míry nezaměstnanosti: 70 – 80%

Zdroj: (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006).

Současný stav

Lokalita sídlíště Horního Kosova prošla v posledních 25 letech řadou proměn. Panelové sídliště, původně vystavěné v roce 1985 pro příslušníky armády, se stalo centrem romských obyvatel již před rokem 1989. Tehdejší vedení města tak řešilo problém s chátrajícími domy v centru města, které romské rodiny obývaly a do kterých město nechtělo příliš investovat. Trend stěhování Romů na sídliště pokračoval i po roce 1989, kdy se hlavní příčinou stala privatizace bytového fondu a restituce majetku v podobě vracení městských domů původním majitelům. Do roku 2000 se tak z nového a moderního sídliště postupně stala typická vyloučená lokalita s vysokou koncentrací Romů, kde skutečně hrozil vznik tradičního ghetta typu Chanov u Mostu.

Po roce 2000 se vlivem zásahů samosprávy začala situace zlepšovat. Na sídlišti poměrně dobře fungovala základní škola s odpoledními kroužky, byla zde vybudována dětská a sportovní hřiště, na jejichž provoz a pořádek dohlíželi a dodnes dohlíží po dohodě s městem sami zástupci romské komunity, lokalitu monitorovala pravidelně městská policie a začali zde pracovat i terénní sociální pracovníci, především s dětmi. Významnou úlohu sehrál také plánovaný územní rozvoj okolí, v rámci něhož se začalo intenzivně stavět rodinné bydlení, takže ve všech směrech kolem sídliště, čímž došlo k výrazné sociální kontrole ze strany majority. Město byty v panelových domech nabídlo svým nájemníkům k privatizaci, čehož řada tehdy ještě zaměstnaných Romů využila. Dnešní situace je bohužel taková, že většina Romů, kteří si po roce 2000 chtěli byt koupit, přišli o práci a byty z důvodu nemožnosti splácení prodali. Na sídliště se tak vrací řada obyvatel z majoritní společnosti, pro které jsou levné byty v osobním vlastnictví dostupným řešením anebo je noví majitelé dál pronajímají původním obyvatelům. Romové, kteří v lokalitě doposud žijí, obývají obecní byty v několika vchodech panelových domů. Odhad jejich počtu se dnes pohybuje někde mezi 100 až 150 osobami. Lokalita je dnes sice poměrně stabilizovanou částí města, ale panelové domy bez řádné údržby rychle stárnou a potřebovaly by finančně nákladnou renovaci, stejně jako okolní mobiliář. Budoucnost sídliště je tak víceméně velmi nejistá a bude záležet na řadě okolností, zda se z ní postupně zbytek Romů odstěhuje, anebo se naopak kvůli příznivým cenám za bydlení začnou Romové postupně vracet. (Zdroj: Oblastní charita Jihlava, vlastní šetření v lokalitě).

2.2.3 Lokalita C (Mlýnská ulice, Jihlava)

Situace z roku 2006

Typ lokality: Tříposchodový bytový dům o cca 12 bytových jednotkách různé velikosti.

Poloha lokality: Periferie. V průmyslové zóně na okraji města.

Stav domu: Špatný. Narušená statika, plísně, vlhkost, zatékání.

Vybavenost domů: Část vybavy zcela chybí. Není teplá voda, plyn zastaven, topení na tuhá paliva nebo elektrické přímotopy.

Vlastník nemovitosti: Obec.

Odhad počtu romských obyvatel lokality: 26 – 50

Odhad míry nezaměstnanosti: 80%

Zdroj: (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006).

Současný stav

Zchátralý a zdemolovaný dům, který romské rodiny historicky obývaly, v roce 2009 vyhořel. Příčinu požáru se nepodařilo vyšetřit, spekulovalo se o tom, že byl požár založen i úmyslně. Po požáru se všichni obyvatelé vystěhovali. Většina z nich dostala od města náhradní a přechodné ubytování a dům byl zbourán. Někteří se nastěhovali do bytů ke svým rodinám a tam již zůstali. V současné době již zmíněná lokalita neexistuje (Zdroj: Magistrát města Jihlava, vlastní šetření v lokalitě, místní tisk).

2.2.4 Nově vznikající vyloučené lokality – současný stav

Současná situace ve městě Jihlava by se na první pohled mohla zdát z hlediska rozptýlení Romů mezi majoritní obyvatele jako velmi příznivá. Na území města není patrné žádné rozsáhlé území, kde by mohlo v budoucnu vlivem cílené segregace vzniknout romské ghetto. Přesto nelze přehlédnout určitý trend nově vznikajících místních lokalit, které se vytvářejí přímo v jednotlivých domech i celých ulicích a vykazují jednoznačně charakteristické znaky vyloučené lokality. Výrazný nárůst zaznamenalo především samotné centrum města, a to i přesto, že se jedná o jednu z nejdražších lokalit pro nájemní bydlení. Důvodem tohoto stavu je pronajímání celých soukromých domů podnikateli romským rodinám, které na nájemní bydlení dosáhnou díky sociálním příspěvkům, především příspěvkům na bydlení a dávkám hmotné nouze. Z šetření sociálních pracovníků Oblastní charity Jihlava vyplývá, že v historickém centru města je Romy obydleno celkem 34 domů, což představuje zhruba cca 350 až 400 osob. Největší koncentraci zaznamenaly ulice Brněnská, Čajkovského, Benešova, Palackého, Komenského i hlavní Masarykovo náměstí.

O dalších, nově vznikajících vyloučených lokalitách lze hovořit v souvislosti se vznikem různých ubytoven. I tady se jedná o podnikatelské aktivity soukromých osob, které bez jakýchkoli sociálních aspektů nabízí Romům ubytování, za které inkasují díky sociálnímu systému nemalé finanční prostředky. Většinou se jedná o původní průmyslové objekty, částečně opravené a přizpůsobené malometrážnímu bydlení, které plní spíše funkci přechodného bydlení. Na vznik takových ubytoven bohužel nemá

většinou samospráva žádný vliv a není v jejích silách tento trend nějak významně ovlivnit. Největší ubytovnou se tak stal objekt bývalé tiskárny poblíž jednoho z největších jihlavských sídlišť na Březinově ulici, kde odhadem žije asi 150 osob, většinou Romů. Další, z hlediska počtu bydlících osob poměrně významné ubytovny, vznikly v lokalitě Na slunci nebo v ulicích Srážná a Třebízského. I v těchto objektech žije vždy minimálně 50 osob (Zdroj: Oblastní charita Jihlava, vlastní šetření v lokalitě).

Bydlení Romů v ubytovnách a s tím spojená zvýšená koncentrace romských občanů na malém, ohraničeném území již několikrát vzbudilo vlnu spíše negativního zájmu a nepokojů okolních obyvatel. Situaci se několikrát zabývala místní média i zástupci samosprávy, kteří pověřili kompetentní orgány zvýšeným dohledem a kontrolou, především nad dodržováním pořádku z hlediska občanského soužití. Zpráva Městské policie Jihlava i pracovníků sociálního odboru Magistrátu města Jihlava zatím vždy konstatovala, že bydlení obyvatel v ubytovnách nijak zásadně nevybočuje z běžných společenských norem. Zvýšená společenská kontrola by tak mohla sehrát pozitivní roli jak z hlediska dodržování veřejného pořádku u samotných obyvatel ubytoven, tak i větší tolerance okolních obyvatel vůči obyvatelům ubytoven (Zdroj: Magistrát města Jihlava, Městská policie Jihlava, vlastní šetření v lokalitě).

2.3 Diecézní charita Brno – Oblastní charita Jihlava – největší poskytovatel sociálních služeb věnujících se integraci Romů na území města Jihlava

2.3.1 Profil Oblastní charity Jihlava

Oblastní charita Jihlava je jednou z deseti organizačních jednotek Diecézní charity Brno, která je evidovanou právnickou osobou zřízenou Biskupstvím brněnským. Diecézní charita Brno působí na území Kraje Vysočina a Jihomoravského kraje od roku 1992 a své aktivity provozuje prostřednictvím více než stovky služeb v oblasti sociální a zdravotní a dále v oblastech dobrovolnictví, vzdělávání, primární prevence a humanitární pomoci. Oblastní charita Jihlava působí na území města Jihlava a v dalších obcích bývalého jihlavského okresu. Provozuje celkem 23 zařízení, z toho 16 sociálních služeb podle Zákona o sociálních službách. Služby zajišťuje 100 zaměstnanců a 74 dobrovolníků, celkový objem nákladů činil v roce 2011 cca 32 milionů korun a služby byly poskytnuty nejméně 8 631 osobám. Aktivitám v oblasti

integrace romské menšiny se organizace věnuje od doby znovuoživení svého působení, tedy zhruba 21 let.

Mezi hlavní proromské aktivity patří především provozování dvou nízkoprahových zařízení pro děti a mládež Erko a Vrakbar, dále sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi Klubíčko, určitou část romské populace zahrnuje poradenské a kontaktní Centrum U Větrníku se službou Následné péče a dále projekt mimo segment sociálních služeb prevence, dlouhodobě realizovaný projekt v oblasti zaměstnanosti Malá řemesla (Výroční zpráva Oblastní charity Jihlava za rok 2011).

2.3.2 Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Erko

Legislativní rámec služby: Zákon o sociálních službách v § 62 k nízkoprahovému zařízení pro děti mládež uvádí, že služba je poskytována dětem ve věku od 6 do 26 let, ohroženým společensky nežádoucími jevy, s cílem zlepšit kvalitu jejich života předcházením sociálních a zdravotních rizik. Zároveň má služba umožnit lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a napomáhat řešit nepříznivou sociální situaci. Služba obsahuje výchovné, vzdělávací, aktivizační a sociálně terapeutické činnosti, zprostředkovává kontakt se společenským prostředím a pomáhá uplatňovat práva a oprávněné zájmy při obstarávání osobních záležitostí (Zákon 108/2006 Sb.).

Erko je jedním z nejstarších sociálních zařízení v Jihlavě, které se věnuje práci s romskými dětmi a mládeží. Zařízení začalo fungovat původně jako romská klubovna již v roce 1995. Registrovanou sociální službou je od 1. 1. 2007. Posláním Erka je: *"Podpora při začleňování dětí a mládeže ve věku od 6 do 26 let, především z romské etnické menšiny, které jsou ohroženy společensky nežádoucími jevy, do většinové společnosti"* (<http://jihlava.charita.cz/NZDM/erko/>). Služby využívá v současné době zhruba 270 dětí, přičemž cca 200 dětí je ve věku od 6 do 18 let. Jedná se především o děti a mládež žijící v centru města Jihlava, i když obzvláště v poslední době nejsou výjimkou ani děti z jiných částí města. Denní průměr návštěvnosti zařízení se pohybuje kolem 40 dětí. Hlavní náplní Erka je zajištění podmínek pro společensky přijatelné volnočasové aktivity dětí a mládeže, pracovní výchovná činnost, vytváření podmínek pro školní doučování, sociálně-terapeutická činnost, rozvoj osobních a sociálních schopností, pomoc při vyřizování osobních záležitostí a také upevňování kontaktů s rodinami.

Nízkoprahový klub Erko se může pochlubit řadou akcí, které pro své klienty v rámci sociální práce dělá. Jsou to různě zaměřené vzdělávací programy, školní doučování, sportovní aktivity, fotbal a ping-pong, stolní a deskové hry, výtvarná a hudební dílna, tradiční taneční soutěž Amen khelas, jednorázové i vícedenní pobytové výjezdy a výlety pro děti nebo třeba práce s počítači a videem. Významným prvkem sociálního programu se stala v posledních letech výuka vaření a stolování. Pracovníci Erka se snaží se svými klienty pracovat nejen v prostorách zařízení, ale zároveň usilují i o to, aby se mohli zapojovat i do společensko-kulturního dění ve městě, ať už například formou účasti na městských trzích, kde mohou nabízet k prodeji své výrobky, nebo prezentací vlastních hudebních a tanečních vystoupení na akcích typu oceňování nejlepších dobrovolníků, na konferencích a akcích se sociální tematikou či v rámci dnů otevřených dveří.

Personálně je služba zajišťována celkem osmi sociálními pracovníky a pracovníky v sociálních službách v každý všední den v dopoledních i odpoledních hodinách, přičemž dopolední hodiny jsou věnovány především poradenským aktivitám a odpolední čas je zaměřen na aktivní činnosti. Služba byla v roce 2011 realizována s náklady 3 267 788,- Kč, přičemž finanční zdroje zahrnují i zahraniční účast. Projekt Erka podporuje například rakouská Erste Bank prostřednictvím svého programu Fond Komenský.

Erko je standardním nízkoprahovým zařízením, které své služby poskytuje převážně ambulantní formou. Pro účely Erka využívá Oblastní charita Jihlava pronajatý dům v centru města v Joštově ulici, jehož vlastníkem je Statutární město Jihlava (Zdroje: registr poskytovatelů sociálních služeb <http://iregistr.mpsv.cz/>, Výroční zpráva OCHJ za rok 2011, webové stránky OCHJ – <http://jihlava.charita.cz/>).

2.3.3 Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Vrakbar

Nízkoprahový klub Vrakbar začal v Jihlavě působit v roce 1997, tedy zhruba pět let poté, co byla znovuobnovena činnost jihlavské Charity. K registraci služby došlo stejně jako v případě Erka vstupem platnosti zákona o sociálních službách dne 1. 1. 2007. Za dobu 16 let se toto zařízení stalo nesmazatelnou součástí sociální práce zaměřené na starší děti a mládež ve městě Jihlava. Posláním Vrakbaru je: *"Pomáhat mladým lidem zlepšit kvalitu jejich života, předcházet vznikajícím sociálním rizikům, pomáhat jim*

orientovat se v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich aktuálních potíží" (<http://jihlava.charita.cz/NZDM/vrakbar/>).

Cílem a náplní práce Vrakbaru je poskytnout svým uživatelům prostřednictvím kontaktní práce, sociální pomoci a psychosociální podpory v kombinaci s volnočasovými aktivitami bezpečné prostředí, které se řídí pravidly tzv. nízkoprahovosti, jako jsou především anonymita, bezplatnost a dobrovolnost. Vrakbar tak nabízí sociální servis v podobě poradenství, které se zaměřuje na vztahy, rodinu, přátele, školu, práci nebo třeba oblast sexuálního života a dále na volnočasové aktivity, umožňující především vlastní seberealizaci uživatelů. Jedná se například o dílny break dance, o tvořivou dílnu MISH-MASH, hudební zkušebnu s nahrávacím studiem či internetové rádio Vrak. V rámci kulturně vzdělávacích programů mohou uživatelé pravidelně navštěvovat promítání filmů, přednášky či besedy s lidmi, kteří mají těmto mladým lidem co sdělit a předat. Do Vrakbaru však mohou mladí lidé také jen tak přijít a popovídat si se svými vrstevníky, zahrát si stolní fotbal anebo jenom navštívit výstavu nebo hudební či divadelní představení bez jakékoli aktivní účasti. Pro užívání služby tak není podmínkou žádné členství ani jiná forma registrace či pravidelná docházka do zařízení.

Jihlavský Vrakbar uvádí za rok 2011 celkem 84 uživatelů služby, což představuje více než tisíc kontaktů sociální intervence. Cílovou skupinou této služby jsou mladí lidé ve věku 14 – 26 let, kteří se ocitnou v sociálně nepříznivé situaci, vyhýbají se standardním formám institucionalizované péče anebo se zkrátka nechtějí, či z nějakých důvodů nemohou, zapojit do standardních volnočasových aktivit a dávají přednost trávení volného času mimo domov a na ulici. Registr sociálních služeb označuje uživatele Vrakbaru jako osoby, které se svým chováním či jednáním ocitají v situacích, které jsou v rozporu se společenskými, právními a kulturními normami. Řadí mezi ně projevy šikany, drobnou kriminalitu, vandalismus, násilné projevy nebo experimentování s drogami. V posledních letech se výrazně proměnila cílová skupina uživatelů z hlediska etnického zastoupení. Pracovníci zařízení odhadují, že Romové tvoří již dnes celou polovinu uživatelů, což představuje za posledních 10 let takřka 100% nárůst podílu jejich zastoupení.

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Vrakbar poskytuje své služby prostřednictvím ambulantní i terénní formy služby. Ambulantní forma funguje jako nízkoprahový klub v pronajatých prostorách Integrované střední školy stavební v Jihlavě na jednom z jihlavských sídlišť, na Sídlišti U Pivovaru. Provozní doba klubu je uživatelům k dispozici od pondělí do pátku od odpoledních do podvečerních hodin, zhruba do 18.00 až 19.00 hodin. Výjimku tvoří pátek, kdy je otevřeno od 12.00 do 15.00 hodin. Terénní formu služby zajišťují terénní pracovníci v rámci programu "Streetwork" v pondělí a úterý vždy od 14.00 do 18.00 hodin v terénu ve vytipovaných lokalitách na území města Jihlava. Současně provozují pracovníci novou moderní formu internetového streetworku tzv. "net-work", jehož cílem je prostřednictvím internetu a jeho sociálních sítí kontaktovat cílovou skupinu a navazovat komunikaci. Jako jedna z forem tohoto stylu je již zmíněné internetové rádio Vrak, na jehož vysílání se v rolích moderátorů a DJ' podílí společně pracovníci Vrakbaru i uživatelé. Za zmínku stojí i vlastní časopis Vrakbaru nazvaný "Masakr". Ten se věnuje především tématům, která zajímají samotné uživatele služby, jako jsou lidská práva, závislosti, šikana, záškoláctví, sprejerství apod.

Personálně zajišťují službu celkem 4 sociální pracovníci a pracovníci v sociálních službách. Významnou úlohu hrají na zařízení také dobrovolníci, kteří se na provozu podílejí v počtu 5 osob. Náklady na provoz služby činily v roce 2011 zhruba 1,7 milionu korun. Klub byl již několikrát oceněn Českou asociací streetwork v rámci celostátní ankety "Časovaná bota" (Zdroje: registr poskytovatelů sociálních služeb <http://iregistr.mpsv.cz/>, Výroční zpráva OCHJ za rok 2011, webové stránky OCHJ – <http://jihlava.charita.cz/>, webové stránky Vrakbaru – <http://nzdm.vrakbar.cz/>).

2.3.4 Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi Klubíčko

Legislativní rámec služby: Zákon o sociálních službách v § 65 k sociálně aktivizačním službám pro rodiny s dětmi uvádí, že služba je poskytována rodinám dětí, u nichž je ohrožen vývoj v důsledku dlouhodobé krizové sociální situace, kterou nedokážou rodiče dětí řešit bez pomoci. Služba obsahuje výchovné, vzdělávací, aktivizační a sociálně terapeutické činnosti, zprostředkovává kontakt se společenským prostředím a pomáhá uplatňovat práva a oprávněné zájmy při obstarávání osobních záležitostí (Zákon 108/2006 Sb.).

Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi Klubíčko byla zaregistrována k 1. 1. 2010. Služba vznikla víceméně oddělením aktivit nízkoprahového zařízení Erka, poskytovaných dětem mladším 6 let. Posláním služby je: "*Pomoc a podpora rodinám, které se nacházejí v situaci, se kterou si nevědí rady a vychovávají děti ve věku 3 až 6 let. Služba je poskytována ambulantní formou a pomáhá rodinám z Jihlavy otevírat cesty porozumění, soudržnosti a bezpečí a také podporuje všestranný rozvoj dětí, které v těchto rodinách vyrůstají*" (<http://jihlava.charita.cz/klubicko/>).

Zařízení Klubíčko si v rámci své služby klade několik cílů. Prvním cílem je prostřednictvím dopoledního programu umožnit dětem předškolního věku úspěšný vstup do mateřské školy, přípravné třídy a první třídy základní školy. Druhým cílem je poskytovat podporu ve formě poradenství, které rodinám s dětmi pomůže řešit situace, se kterými si sami neporadí. Posledním cílem je společné setkávání rodin, podpora zdravých rodinných vztahů, navazování nových sociálních kontaktů, získávání potřebných informací a sdílení prostředí bezpečí a pohody coby základního prostředku pro zdravý vývoj rodiny a výchovu dětí.

Cílovou skupinou, na kterou je služba primárně zaměřena, jsou děti od 3 do 6 let a jejich rodiče. Jedná se vesměs o děti a rodiny z řad romských obyvatel, které žijí v sociálně znevýhodněném prostředí nebo jsou přímo ohroženy sociálním vyloučením. Jde především o obyvatele centra města, kteří dobře znají aktivity jihlavské Charity a mají v její služby značnou důvěru. Velmi důležitá je v tomto případě komunikace pracovníků Klubíčka s rodiči dětí, které je třeba ke spolupráci získat a přesvědčit. K tomu slouží setkávání rodin dětí, které navštěvují dopolední programy.

Hlavní náplní dopoledního programu je tak pedagogicko-výchovné působení na děti vesměs ze sociálně slabého prostředí. Děti se učí základním dovednostem, jako je rozeznávání barev, tvarů, vyprávění pohádek, popisování obrázků, skládání skládaček a obrazců a podobně. Výchovná složka zahrnuje osvojování si základních hygienických návyků, pravidel chování, pěstování vztahů s ostatními dětmi a určité pravidelnosti jednotlivých aktivit. Pracovníci Klubíčka se snaží o možnost maximálního poznání nových věcí a podnětů dětmi, kterým to vlastní rodina nedokáže vlastními silami zprostředkovat. Děti z Klubíčka tak mají možnost navštěvovat jihlavskou zoologickou zahradu, chodit do městské knihovny, účastnit se různých výletů a společenských akcí,

kulturních představení nebo se třeba seznámit s pejsky v rámci canisterapie. Důležitým článkem tohoto výchovného procesu je samozřejmě také zvládnutí základních komunikačních dovedností v českém jazyce a příprava na vstup do školního kolektivu, stejně jako nácvik základních sebeobslužných a sociálních dovedností, potřebných pro navazování vztahů s vrstevníky ve školním prostředí a pro komunikaci s učitelem.

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi hrají obecně velmi významnou roli při nástupu dětí do předškolního vzdělávání a do prvního ročníku základní školy. Pracovníci Klubíčka velmi intenzivně spolupracují se školskými zařízeními, ale i dalšími subjekty a partnery, které se integraci romských dětí věnují. Nejtěsnější spolupráce probíhá se Základní školou Jungmannova, která se dlouhodobě a velmi intenzivně věnuje přípravě romských dětí pro první stupeň vzdělávání. Klubíčko v rámci přípravy na vzdělávání spolupracuje také s Pedagogicko-psychologickou poradnou Jihlava, Občanskou poradnou Jihlava a Centrem pro rodinu Vysočina.

Provoz Klubíčka zajišťují celkem 3 pracovníci, sociální pracovník, speciální pedagog a pedagog volného času a dále dobrovolníci a praktikanti ze Střední a vyšší odborné školy sociální v Jihlavě. Služba je poskytována především v dopoledních hodinách většinou od 8.30 do 13.30 hodin ambulantní formou v objektu Joštovy ulice v centru Jihlavy. Rozpočet služby byl v roce 2011 1,3 milionu korun a počet uživatelů uvádí zařízení celkem 26, což představuje zhruba 1 200 kontaktů (Zdroje: registr poskytovatelů sociálních služeb <http://iregistr.mpsv.cz/>, Výroční zpráva OCHJ za rok 2011, webové stránky OCHJ – <http://jihlava.charita.cz/>).

2.3.5 Ostatní sociální služby Oblastní charity Jihlava podílející se na integraci jihlavských Romů

Centrum U Větrníku – poradenské a kontaktní centrum

Centrum U Větrníku je zařízení Oblastní charity Jihlava, které poskytuje sociální službu kontaktního centra dle § 59 Zákona 108/2006 Sb. Jihlavské "Káčko" zahájilo svou činnost v roce 1999 v objektu, který pro tyto účely poskytlo Statutární město Jihlava v ulici U Větrníku. V roce 2007 došlo k registraci služby, která je dodnes provozována jako stěžejní protidrogová služba nejen v Jihlavě, ale i v celém Kraji Vysočina. Posláním zařízení je: *"Minimalizovat potenciální rizika a škody, které uživatelům,*

osobám blízkým a veřejnosti v Kraji Vysočina mohou v důsledku užívání nelegálních nealkoholových drog nastat, a tím se podílet na ochraně veřejného zdraví. Zařízení poskytuje odborné sociální služby vycházející z individuálních potřeb uživatelů služeb v nízkoprahovém zařízení" (<http://jihlava.charita.cz/zavislosti/kacko/>).

Náplní práce zařízení je poskytování kvalitních, komplexních a odborných sociálních služeb v oblasti sekundární a terciární protidrogové prevence, která vychází ze samotných individuálních potřeb uživatelů. Jedná se o poskytování sociálního a odborného poradenství, kontaktní práce a terénní práce, pomoc v krizi, testování infekčních nemocí, práci s uživateli ve výkonu trestu odnětí svobody, telefonické a internetové poradenství, motivaci a podporu v abstinenci a přednáškovou činnost. Služby centra jsou poskytovány na základě principů, které napomáhají k vytvoření vhodných podmínek pro navázání kontaktu a spolupráce s cílovou skupinou, utváří rámec služby, určují limity, podmínky a pravidla poskytovaných služeb. Jedná se o princip nízkoprahovosti, komplexnosti, dostupnosti, individuality, anonymity a bezplatnosti. Služba je poskytována jak ambulantní, tak terénní formou.

Cílovou skupinou jsou osoby v různém stupni závislosti v důsledku zneužívání nelegálních nealkoholových drog starší 15 let a osoby jim blízké. Z hlediska preventivního přístupu se jedná i o osoby, které nejsou přímo ohroženy závislostí na nelegálních nealkoholových drogách a osoby sociálně vyloučené. Statistiky centra uvádí za rok 2011 celkem 197 uživatelů drog, což představuje 117 osob v poradenském kontaktu, 2 185 intervencí a takřka 50 tisíc vyměněných infekčních setů. Službu zajišťuje celkem 5 pracovníků a 5 dobrovolníků. Celkové náklady za rok 2011 jsou ve výroční zprávě vyčísleny na 2,4 milionu korun (Zdroje: registr poskytovatelů sociálních služeb <http://iregistr.mpsv.cz/>, Výroční zpráva OCHJ za rok 2011, webové stránky OCHJ – <http://jihlava.charita.cz/>, webové stránky Centra U Větrníku – <http://www.kacko-ji.estranky.cz/>).

Následná péče Jihlava

Sociální službu následné péče dle § 64 Zákona 108/2006 Sb. začala Oblastní charita Jihlava poskytovat k 1. 1. 2010 na základě schváleného projektu v rámci Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost. O zřízení služeb následné péče usilovala Oblastní charita z důvodu potřeby logické návaznosti aktivit, realizovaných v rámci

kontaktního Centra U Větrníku. Své poslání formuluje služba následovně: "*Následná péče je ambulantní a pobytový doléčovací program, který pomáhá osobám po ukončení léčby závislosti vytvářet takové podmínky, aby mohly i nadále úspěšně abstinovat a začlenit se zpět do běžného života*" (<http://jihlava.charita.cz/zavislosti/naslednapece/>).

Jako cíle služby uvádí zařízení dokončení a završení procesu terapie, tedy pomáhat uživatelům služby stát se postupně nezávislymi na poskytovaných službách (institucích) a kompetentně žít samostatný život. Podpora uživatelům této služby je poskytována při dosahování a udržení změn v jejich chování, které vedou ke zvyšování kompetencí žít samostatný život, a to především v oblastech zdravotní, psychická a sociální stabilizace, v osvojování dovedností a znalostí pro každodenní život, při řešení vztahových a rodinných problémů, při řešení otázek spojených s prací, pracovním uplatněním a kvalifikací, při řešení otázek spojených s bydlením a při uspokojování duchovních potřeb a vytváření hodnotového systému. Služba se řídí principy respektu, dobrovolnosti, směřování k soběstačnosti, individualitě, komplexnosti a dostupnosti. Základní aktivitou zařízení je snaha pomoci uživatelům zvládnout riziko prevence relapsu prostřednictvím individuální i skupinové terapie, sociálního a rodinného poradenství nebo třeba arteterapie. Služba je poskytována v ambulantní a pobytové formě.

Cílovou skupinou služby jsou osoby s anamnézou závislosti na návykových látkách, které jsou motivované k životu bez drog. Jedná se o osoby, které ukončily léčebný program v délce minimálně 3 měsíců v psychiatrické léčebně, terapeutické komunitě, následné péči či v ambulantním léčení. Do programu mohou být zařazeny i osoby absolvující výkon trestu odnětí svobody v délce minimálně 3 měsíců, u nichž v tomto průběhu došlo k prokázané abstinenci. Za rok 2011 uvádí ve statistikách zařízení celkem 25 uživatelů služby, 729 individuálních sezení s uživateli služby, 41 psychoterapeutických a 15 arteterapeutických skupin. Ambulantní forma služby je poskytována denně v objektu Oblastní charity Jihlava – Centru sociálních služeb Mahenka na Mahenově ulici v Jihlavě. Pobytová forma je zajišťována prostřednictvím pronajatého bytu velikosti 2+1 přímo v centru města od Statutárního města Jihlava. Zařízení hospodařilo v roce 2011 s rozpočtem 1,3 milionu korun, službu zajišťovali celkem tři pracovníci, sociální pracovník, terapeut a pedagogický pracovník (Zdroje: registr poskytovatelů sociálních služeb <http://iregistr.mpsv.cz/>, Výroční zpráva OCHJ za

rok 2011, webové stránky OCHJ – <http://jihlava.charita.cz/zavislosti/naslednapece/>, webové stránky Centra U Větrníku – <http://www.kacko-ji.estranky.cz/clanky/naslednapece.html>).

2.4 Další subjekty a organizace poskytující registrované sociální služby, jejichž uživateli jsou Romové

2.4.1 Občanská poradna Jihlava – odborné sociální poradenství

Legislativní rámec služby: Zákon o sociálních službách v § 37 k odbornému sociálnímu poradenství uvádí, že služba zahrnuje též sociální práci s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností. Služba obsahuje tři základní činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů (Zákon 108/2006 Sb.).

Občanská poradna Jihlava byla jako občanské sdružení zaregistrována Ministerstvem vnitra dne 2. 12. 1997. Svůj provoz zahájila dne 19. dubna 1999 jako člen Asociace občanských poraden v České republice. Registrovanou sociální službou se stala poradna v roce 2007. Ve svých počátcích byla poradna otevřena pro veřejnost 2 dny v týdnu po 8 hodinách. V současné době je možno poradnu navštívit čtyři dny v týdnu v dopoledních i odpoledních hodinách. Jako své poslání Občanská poradna Jihlava uvádí: "*Občanská poradna Jihlava poskytuje rady, informace, asistenci a aktivní pomoc lidem, kteří se ocitli v tíživé životní situaci nebo jim taková situace hrozí. Pomáhá jim hledat řešení, informuje je o jejich právech, povinnostech a dostupných službách, pomáhá jim při vyjádření jejich vlastních potřeb a hájení oprávněných zájmů a podporuje je při vlastním zvládnutí problémů. Je nezávislým místem bezplatné, diskrétní a nestranné pomoci*" (<http://www.obcanskaporadna.cz/poslani.pdf>).

Občanská poradna Jihlava se řídí při poskytování poradenských služeb několika základními principy. Občanské poradenství je zásadně bezplatné a služby jsou poskytovány zcela diskrétně s možností anonymního vystupování uživatele. Pomoc je uživatelům poskytována na základě nestranného přístupu, tedy bez rozdílu všem stejně. Občanská poradna plně respektuje lidská i občanská práva a dbá o lidskou důstojnost svých uživatelů. Každému zájemci je poskytnuta služba na základě jeho svobodné vůle s maximální snahou o individuální přístup.

Cílovou skupinou poradny jsou obecně osoby, které jsou v tíživé životní situaci, neznají svá práva a povinnosti, nejsou schopni vyjádřit své potřeby nebo hájit své oprávněné zájmy. Mezi tyto osoby patří občané ze všech znevýhodněných skupin, převážně je však tvoří osoby v krizi, osoby žijící na hranici chudoby, osoby s postižením, senioři, oběti domácího násilí, nezaměstnaní, lidé bez domova a příslušníci etnických menšin včetně Romů. Jako celkový počet kontaktů uvádí poradna ve své výroční zprávě za rok 2011 údaj 1 779 intervencí a 2 752 dotazů. V posledních letech se Občanská poradna na základě zvyšujícího se zájmu ze strany uživatelů věnuje problematice dluhového poradenství. Zaměřuje se také na přednáškovou činnost na školách v rámci zvyšování finanční gramotnosti žáků a studentů jihlavských škol.

Občanská poradna realizuje v rámci své činnosti řadu projektů, občanské poradenství, dluhové poradenství, zvyšování finanční gramotnosti občanů, bytové a spotřebitelské poradenství nebo třeba poradenství v environmentální oblasti. Personálně zajišťuje provoz poradny celkem 5 pracovníků – vesměs poradců a tři externisti na právní a finanční služby. Poradna poskytovala své služby v roce 2011 ambulantní formou s náklady 1,8 milionů korun ve svém sídle v Jihlavě v ulici Žižkova. Pracovníci poradny spolupracují s řadou dalších organizací a subjektů v Jihlavě, především se sociálním odborem Magistrátu města Jihlava, dále s Psychocentrem Jihlava, Probační a mediační službou v Jihlavě nebo Oblastní charitou Jihlava. Občanská poradna Jihlava byla úspěšná v rámci projektu Cena kvality, kde získala v roce 2009 druhé místo v kategorii Poskytovatel sociálních služeb pro osoby ohrožené sociálním vyloučením (Zdroje: registr poskytovatelů sociálních služeb <http://iregistr.mpsv.cz/>, Výroční zpráva Občanské poradny Jihlava za rok 2011, webové stránky OP – <http://www.obcanskaporadna.cz/>).

2.4.2 Středisko křesťanské pomoci – Azylový dům pro muže

Legislativní rámec služby: Zákon o sociálních službách v § 57 k azylovým domům uvádí, že tato zařízení poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Služba obsahuje tři základní činnosti poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (Zákon 108/2006 Sb.).

Azylový dům pro muže zahájil svou činnost v červnu v roce 1993 ve spolupráci Evangelické církve metodistické v Jihlavě a tehdejšího Městského úřadu v Jihlavě. Tehdejší samospráva tak reagovala na zvyšující se potřebu zřídit na území města zařízení pro nouzové ubytování a pomoc mužům, kteří se ocitli v krizové životní situaci v souvislosti se ztrátou domova. Provozovatelem služby je Středisko křesťanské pomoci, jejímž zřizovatelem je Evangelická církev metodistická. Jako své poslání uvádí služba na svých webových stránkách následující: "*Posláním našeho azylového domu je poskytnutí celkového hmotného zaopatření a sociálně psychologická pomoc lidem, kteří se vlivem různých životních situací ocitli na pokraji lidské společnosti*" (<http://www.azylovydumjihlava.websnadno.cz/Uvod.html>).

Jako hlavní cíl svého působení vnímají pracovníci zařízení pomoc svým klientům překlenout svízelné životní období a vrátit se do běžného života. Zařízení nabízí komplex služeb, jehož cílem je pomoci člověku samostatně řešit nepříznivou životní situaci a stát se nezávislým na systému sociální pomoci nebo tuto závislost minimalizovat. Azylový dům nepomáhá mužům, kteří se ocitli na ulici, pouze zajistit ubytování, ale poskytuje jim psychickou podporu a další pomoc při nalezení vlastního ubytování, pomoc při stěhování apod.

Ve spektru služeb, které zařízení azylového domu nabízí svým uživatelům, je zhruba 6 různých okruhů služeb, přičemž tou hlavní je samozřejmě poskytnutí ubytování s možností hygieny, poskytnutí šatstva a částečně i zajištění stravy. Další nabídku tvoří sociální práce, jehož hlavní náplní je sociální poradenství, podpora psychologa, možnosti vzdělávání včetně přístupu k internetu, duchovní péče a pracovní terapie v podobě úklidu a drobných prací, z nichž jsou některé i odměňované dle možností organizace. Provoz v azylovém domě je nastaven v nepřetržitém režimu, tedy jako 24 hodinový po celý rok. Azylový dům udává ubytovací kapacitu 24 lůžek, přičemž smlouvu na ubytování lze uzavřít s uživatelem maximálně na dobu 1 roku. Služba je zpoplatněna, a to 100,- Kč na lůžko za jeden den. Uživatelem služby se může stát osoba mužského pohlaví starší 18 let, která má pobyt v České republice, je samoobslužná, přiměřeně zdravá a je tzv. osobou bez přístřeší. Další kritéria, která musí uživatel splnit pro to, aby mu byla poskytnuta služba, je souhlas s domovním řádem, neagresivní chování, střízlivost a bezdlužnost, případně uzavřený splátkový kalendář.

Azylový dům pro muže spolupracuje s řadou místních subjektů a organizací. Osvědčila se spolupráce s Magistrátem města Jihlava, v rámci níž klienti zařízení provádějí úklidové práce. Samozřejmě zařízení spolupracuje se sociálními kurátory městského i krajského úřadu, Úřadem péče v Jihlavě, Městskou policií Jihlava, Probační a mediační službou anebo Občanskou poradnou či Vyšší odbornou školou sociální v Jihlavě. Personálně je zařízení zajištěno celkem 7 až 8 stálými pracovníky, především pracovníky v sociálních službách a dále externisty, například psychologem. Za rok 2011 poskytlo zařízení pomoc a podporu celkem 112 klientům a své služby provozovalo s rozpočtem cca 4,8 milionů korun. Azylový dům v Jihlavě je provozován formou ambulantní služby v centru města Jihlava v Čajkovského ulici v objektu, jehož vlastníkem je Statutární město Jihlava (Zdroje: registr poskytovatelů sociálních služeb <http://iregistr.mpsv.cz/>, Výroční zpráva Střediska křesťanské pomoci – Azylového domu pro muže Jihlava za rok 2011, webové stránky Střediska křesťanské pomoci – Azylového domu pro muže (<http://www.azylovydumjihlava.websnadno.cz/>).

2.4.3 Azylový dům pro ženy a matky s dětmi

Služby Azylového domu pro ženy a matky s dětmi v Jihlavě jsou dle informací registru sociálních služeb poskytovány od 1. 6. 2001 Střediskem křesťanské pomoci v Jihlavě s cílem podporovat své uživatele v sociálním začlenění a v jejich návratu do běžného života. Jako své poslání zařízení uvádí: *"Ženám a matkám s dětmi ohroženým ztrátou bydlení nebo bez bydlení poskytujeme přechodné ubytování, podmínky pro samostatnou přípravu stravy, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí a podpůrné aktivity. Poskytované služby vychází z individuálních potřeb uživatelů služeb a jejich svobodné vůle a podporují uživatele v hledání a využívání vlastních zdrojů a řešení umožňujících návrat do běžného života"* (Registr sociálních služeb – <http://iregistr.mpsv.cz/sluzba/doplnekoveudajesluzby/3157>).

Služba nabízí ženám a matkám s dětmi přechodné ubytování v plně vybavených bytech se sociálním zařízením a podmínkami pro přípravu stravy a také podporu a pomoc při sestavení individuálního plánu, který by měl uživatelkám zajistit ve výsledku nezávislost na sociální službě. Podpůrné aktivity, které zařízení v rámci svých služeb nabízí, jsou dětský klub s různými programy, jako jsou například bubnování pro děti nebo výuka angličtiny, domácí příprava dětí, hlídání dětí a potravinová i materiální

pomoc. Sociální pracovníci zařízení jsou připraveni pomoci při vyřizování běžných úředních i soukromých záležitostí, jako jsou práce, dávky sociální podpory, obnovení kontaktu s rodinou nebo doprovod na jednání na úřadech a institucích.

Hlavními cíli služby je prostřednictvím přechodného ubytování nalezení stálého bydlení, zajištění stabilního finančního příjmu, vybudování mezilidských vztahů především s rodinou, přáteli či partnery, zvládnutí výchovy a péče o děti i o sebe samou, čímž je myšleno především schopnost zajištění zdraví prospěšné stravy, dodržování hygienických pravidel, řádná péče o děti a jejich zdraví, zvládání výchovy a péče o domácnost. Službu není možné poskytnout ženám, které by svým jednáním ohrozily bezpečnost zaměstnanců nebo jiných uživatelů, ženám závislým na alkoholu či drogách, ženám nesoběstačným i těm, jejichž situace vyžaduje ochranu, například před násilím partnera. Uchazečky také musí předložit posudek ošetřujícího lékaře o zdravotní způsobilosti, přičemž lékař musí posoudit, zda se nejedná o ženu například s duševní poruchou či ženu s infekční nákazou.

Cílovou skupinou Azylového domu pro ženy a matky s dětmi jsou ženy a matky ve věku od 18 do 65 let, bez přístřeší nebo ohrožené ztrátou bydlení, avšak které mají zájem řešit svou nepříznivou sociální situaci. Do cílové skupiny samozřejmě spadají i všechny nezaopatřené děti těchto matek. V souladu se zákonem o sociálních službách je služba azylového domu zpoplatněna, a sice 120,- Kč na dospělé osobu a den a 90,- Kč + 60,- Kč na dospělé ženu + nezaopatřené dítě, pokud se jedná o matku s dítětem. Za rok 2011 byly služby azylového domu poskytnuty celkem 28 uživatelům, což představuje 2 658 intervencí v podobě návštěv, setkání, konzultací apod. Provoz zařízení je nepřetržitý, přičemž službu zajišťují včetně ředitele tři stálí sociální pracovníci, respektive pracovníci v sociálních službách. Rozpočet služby, která je poskytována v ambulantní formě, byl v roce 2011 1,8 milionu korun. Azylový dům pro ženy a matky s dětmi je Střediskem křesťanské pomoci provozován v přechodové části mezi centrem města a okrajovou částí Jihlavy na ulici Žižkova. Objekt je v majetku Statutárního města Jihlava a provozovatel služby ho má v dlouhodobém pronájmu (Zdroje: registr poskytovatelů sociálních služeb <http://iregistr.mpsv.cz/>, Výroční zpráva Střediska křesťanské pomoci – Azylového domu pro ženy a matky s dětmi za rok 2011, webové stránky SKP – Azylového domu pro ženy a matky s dětmi – <http://nadejeproivot.cz/>).

2.4.4 Další služby a aktivity podílející se na integraci Romů v Jihlavě

S romskou komunitou operuje na území města Jihlava v oblasti sociální práce několik dalších, většinou velmi malých organizací i jednotlivců. Jednou z nich je **Centrum multikulturního vzdělávání, o.s.**, které začalo svou činnost vyvíjet v roce 2007. Podle informací z webových stránek organizace se centrum věnuje primárně práci s azylanty a migranty, ale v rámci své jediné registrované sociální služby - sociální rehabilitace uvádí orientaci i na příslušníky vyloučených lokalit. Služba je poskytována v ambulantní i terénní formě. Žádný bližší popis aktivit ve prospěch romské komunity, nebo konkrétní výsledky práce s Romy však není možné na webu, ve výročních zprávách organizace ani například v monitoringu tisku dohledat (Zdroje: webové stránky organizace – <http://www.centrumjihlava.cz/index.php>, výroční zpráva organizace za rok 2011 – http://www.centrumjihlava.cz/doc/vyrocní_zprava_2011.pdf).

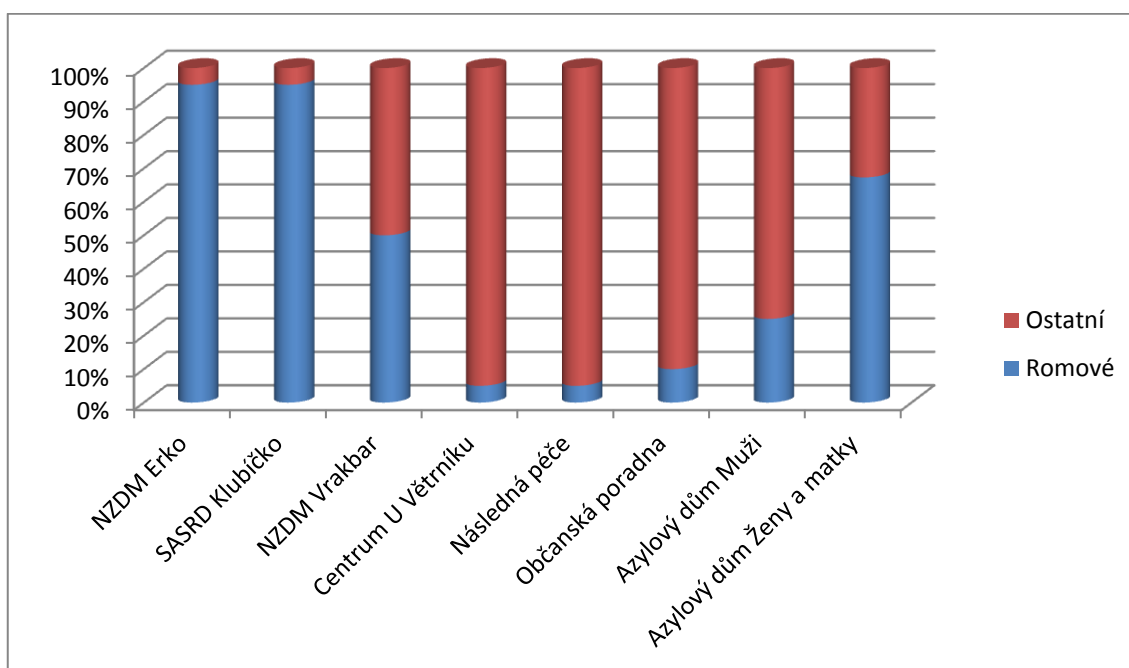
Činnost v podobě terénní sociální práce začala v roce 2010 v Jihlavě vykonávat i nezisková organizace **Czech Agency for Education, o.s.** Jejím cílem byly vyloučené lokality, především lokalita Havaj, kde se terénní pracovníci věnovali hlavně romským dětem ve věku od 5 do 15 let. Jejich hlavním programem byl program školní přípravy "Všeználek". Poradenskou činnost vyvíjela organizace také v nově vzniklých ubytovnách v jihlavských lokalitách Březinova a Na slunci. Vzhledem k tomu, že se tato organizace zaměřila výlučně na sociální práci v terénu, byla jejich aktivita jak obecní, tak krajskou samosprávou velmi vítána a také finančně podpořena jak Krajem Vysočina, tak Statutárním městem Jihlava. Bohužel po hloubkové finanční kontrole v roce 2012 tato organizace přestala svou činnost vykonávat a podle sdělení pracovníků Odboru sociálních věcí Kraje Vysočina je v současné době ve fázi zániku (Zdroje: Komunitní plán sociálních služeb města Jihlava – <http://www.jihlava.cz/poskytovatele-socialnich-sluzeb-a-souvisejicich-sluzeb/d-466974/p1=50134>).

Jako poslední organizaci, která se orientuje na práci s romskou komunitou, uvádí Komunitní plán města Jihlava v seznamu poskytovatelů sociálních služeb a služeb souvisejících **občanské sdružení Horizont**. Sdružení uvádí, že se věnuje vzdělávání dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí a dětí romského původu. Jako svou hlavní aktivitu uvádí provoz komunitního klubu Mulačágo, který realizuje ve vyloučené lokalitě Havaj v Jihlavě. Vzhledem k tomu, že sdružení nemá webové stránky ani

nevydává výroční zprávu, není možné činnost organizace nijak ověřit (Zdroje: Komunitní plán sociálních služeb města Jihlava – <http://www.jihlava.cz/poskytovatele-socialnich-sluzeb-a-souvisejicich-sluzeb/d-466974/p1=50134>).

2.4.5 Odhad podílu Romů – uživatelů sociálních služeb v Jihlavě

S ohledem na platnou legislativu České republiky není možné evidovat uživatele sociálních služeb z hlediska příslušnosti k určité rase či etniku. O počtech příslušníků romského etnika, využívajících sociální služby, neexistují v dokumentacích těchto služeb žádné oficiální statistiky. Následující graf je tak výsledkem pouze kvalifikovaného odhadu vedoucích sociálních služeb a sociálních pracovníků, kteří uvádí podíl příslušníků romské menšiny vůči ostatním "neromským" uživatelům v jednotlivých zařízeních poskytujících sociální služby.

Odhad podílu Romů využívajících služby.

2.5 Vzájemná provázanost sociálních služeb v Jihlavě

Na základě popisu jednotlivých služeb v kapitolách 2. 3. a 2. 4. lze konstatovat, že mezi některými sociálními službami existují vazby, které mohou výsledný efekt procesu začleňování Romů do společnosti prostřednictvím sociálních služeb pozitivně ovlivnit.

Velmi intenzivní vazba mezi jednotlivými službami existuje především v tom případě, kdy více služeb poskytuje jeden subjekt nebo jedna organizace.

Typickým a zároveň nejprůkaznějším příkladem je Diecézní charita Brno – Oblastní charita Jihlava, kde je přímá vazba patrná především v případě nízkoprahových zařízení pro děti a mládež Erko a Vrakbar a sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi Klubíčko. V případě těchto služeb hraje zásadní roli především určitá návaznost cílových skupin z hlediska věku, kdy Klubíčko je určeno pro děti předškolní, Erko se orientuje především na děti školního věku do 18 let a Vrakbar na starší školní děti a mládež do 26 let. Pracovníci všech tří zařízení potvrzují, že jejich romští uživatelé služeb poměrně často přechází s postupujícím věkem z jednoho zařízení do druhého. Svou roli má přitom v tomto procesu nejen úzká organizační provázanost jednotlivých služeb, ale často i několikaletá zkušenost a důvěra uživatelů a jejich rodičů v poskytovatele služeb. Svůj význam může mít i určitá přirozenost procesu přechodu uživatelů z jednoho zařízení do druhého, kde platí obdobná pravidla, je v nich uplatňován obdobný přístup personálu a vyznávány podobné hodnoty. Z hlediska dlouhodobé sociální práce je taková situace logickým důsledkem toho, že je v rámci jedné organizace v obdobných službách uplatňován obdobný metodický a odborný přístup a dochází v ní k pravidelné výměně informací mezi pracovníky prostřednictvím různých společných platforem, jako jsou odborná kolegia, bálintovské skupiny nebo koncepční a odborné bloky pracovních porad v rámci jedné organizace.

Z hlediska provázanosti s dalšími sociálními službami je nutno zmínit zřejmou vazbu v oblasti sociálního poradenství v rámci individuální práce s uživateli v jednotlivých službách. Pracovníci nízkoprahových klubů Erko a Vrakbar potvrzují, že v řadě případů odkazují své uživatele v případě zjištění například experimentování s drogami či při zjištění stálého užívání psychotropních látek ke konzultaci do kontaktního a poradenského centra U Větrníku. Zcela logická a cílená vazba funguje mezi kontaktním centrem a službou následné péče, jejímiž uživateli jsou dle potvrzení vedoucího Následné péče Jihlava ve většině případů právě stávající nebo bývalí klienti Centra U Větrníku.

Většina organizací, které v Jihlavě poskytují sociální služby, deklaruje ve svých dokumentech a na svých webových stránkách spolupráci s dalšími subjekty

a organizacemi, a to buď ve formě partnerských projektů anebo v ryze individuálních případech, které vyvstanou z konkrétních situací při práci s uživatelem nebo zájemcem o službu. Může se jednat o případy, kdy organizace není schopna svému klientovi kvalitně poskytnout požadovanou službu, nebo určitou formu služby. Jako příklad uvádí vedoucí Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež Erko situaci, kdy se dostane jejich klient do nepříznivé situace vlivem zadlužení a je pracovníky Erka doporučen do Občanské poradny, která poskytuje odborné poradenství a této problematice se dlouhodobě a systémově věnuje. Zajímavým příkladem vzájemné participace je například spolupráce jihlavské Charity, která v rámci sběru starého šatstva poskytuje část oděvů jihlavským azylovým domům, jejichž pracovníci pak vypomáhají při nakládce přetříděného textilu, který je určen již pouze k druhotnému zpracování.

Vzájemná provázanost sociálních služeb, které se v Jihlavě zaměřují na práci s romskou komunitou, tedy není s výjimkou případu, kdy je v rámci jedné organizace poskytováno více služeb, výsledkem nějakého řízeného procesu, ale spíše otázkou komunikace mezi jednotlivými subjekty, vyvolané na základě nějaké konkrétní potřeby. Poskytovatelé služeb se většinou znají a v případě potřeby spolupráce nebo partnerského projektu se dokážou sami propojit a vzájemně komunikovat. Z hlediska koncepčního je možno si položit otázku, zda je víceméně spontánní a v podstatě nahodilý systém provázanosti sociálních služeb z hlediska dopadu na uživatele služeb dostatečně efektivní, anebo zda by se nemělo přemýšlet o nějakém řízeném procesu, který by efektivitu dopadu mohl zvýšit.

2.6 Systém financování sociálních služeb podílejících se na integraci Romů na území města Jihlava

Registrované sociální služby, které jsou jednotlivými poskytovateli na území města Jihlava poskytovány, jsou ve většině případů financovány tzv. vícezdrojovým způsobem, přičemž nejvýznamnějšími zdroji financování jsou Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Kraj Vysočina a Statutárního město Jihlava.

2.6.1 Dotační řízení Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (dále jen MPSV) vyhláší každoročně pro právnické a fyzické osoby, které poskytují sociální služby, dotační řízení na dotace ze státního rozpočtu. Dotace se poskytuje k financování běžných výdajů, které souvisejí

s poskytováním sociálních služeb, které jsou zařazeny do střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb kraje. Míra podpory jednotlivým službám se dále řídí principy a prioritami dotačního řízení vyhlášeného vždy na konkrétní kalendářní rok.

Dotace je žadatelům poskytována na základě žádosti, která se zpracovává a podává prostřednictvím internetové aplikace, která si přebírá údaje z registru poskytovatelů sociálních služeb. Dotační řízení bývá vyhlášováno MPSV v průběhu 3. čtvrtletí, přičemž žádosti se podávají v průběhu měsíců září a října příslušného roku. Dotace z MPSV je pro poskytovatele sociálních služeb zásadním zdrojem finančních prostředků a pokrývá ve většině případů hlavní podíl celkových nákladů na službu (Zdroj: webové stránky MPSV ČR – <http://www.mpsv.cz/cs/740>).

2.6.2 Finanční podpora sociálních služeb Kraje Vysočina

Kraj Vysočina nedisponuje žádným speciálním dotačním systémem na provoz registrovaných sociálních služeb, nicméně na dofinancování dotací, přidělených jednotlivým sociálním službám v rámci dotačního řízení MPSV, se podílí nemalou částkou ze svého rozpočtu. Systém finanční podpory sociálních služeb je tak založen na každoročním vyhodnocení výsledku dotačního řízení na MPSV a předložení materiálu Odborem sociálních věcí Kraje Vysočina, s vypracovaným návrhem na dofinancování organizací poskytujících sociální služby v Kraji Vysočina zastupitelstvu kraje ke schválení. V roce 2011 se dle Usnesení zastupitelstva 0362/04/2012/ZK jednalo o částku 15 509 000 korun, přičemž konkrétně to například pro Centrum U Větrníku nebo Klubíčko jihlavské Charity představovalo částku 747 tisíc, respektive 200 tisíc korun. Kraj Vysočina vyhláší v průběhu roku ještě další, většinou specificky zaměřené dotační tituly v rámci Fondu Vysočina. Jedná se například o dotační titul "Investujme v sociálních službách" nebo třeba "Prevence kriminality" (Zdroje: webové stránky Fondu Vysočina – <http://extranet.kr-vysocina.cz/fv/index.php?typ=vyh>, webové stránky Kraje Vysočina – <http://www.kr-vysocina.cz/2012/ds-301948/p1=49705>).

2.6.3 Dotační řízení Statutárního města Jihlava

Statutární město Jihlava má zpracovanou metodiku pro financování sociálních služeb v rámci dokumentu Zásady pro činnost Komise pro neziskovou, sociální oblast a prevenci Rady města Jihlavy, jehož součástí jsou i pravidla pro poskytování dotace z rozpočtu statutárního města Jihlavy. Poskytovatelé sociálních služeb tak mohou při

splnění podmínek daných pravidly žádat o finanční podporu, která jim může být poskytnuta ve výši podílu části alokovaných prostředků určených radou města na podporu sociálních služeb a celkových nákladů na poskytovanou službu. Pro rok 2013 byla poskytovatelům sociálních služeb přidělena finanční podpora zhruba ve výši 7% z celkových nákladů na realizaci každé sociální služby.

2.6.4 Finanční podpora sociálních služeb z Evropského sociálního fondu

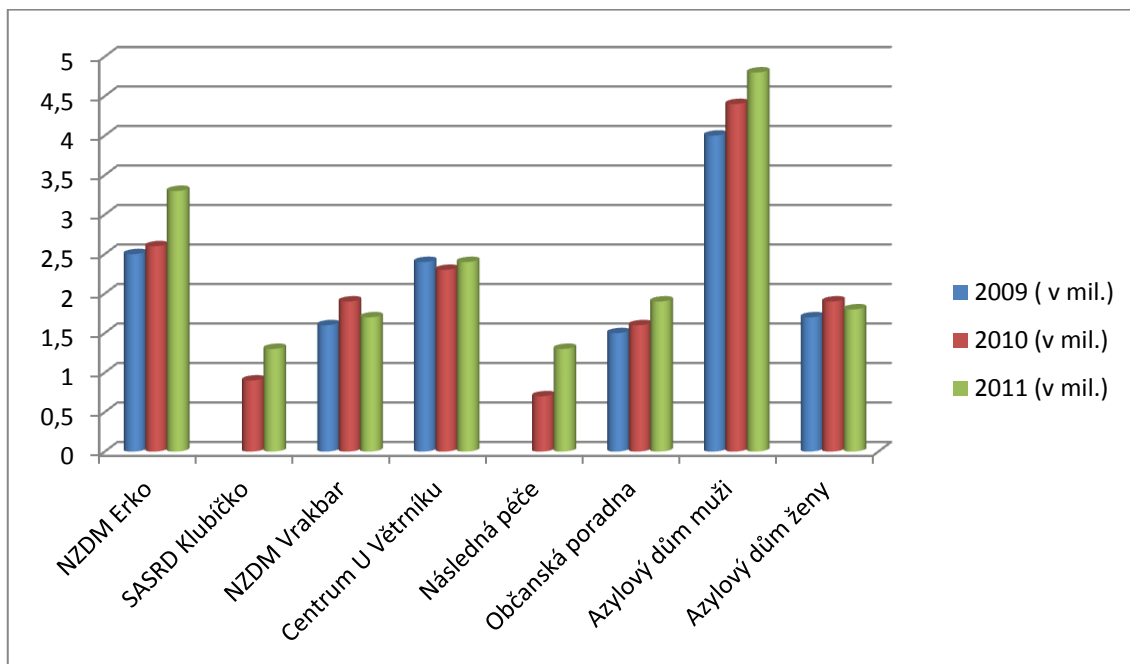
Významnou pomoc ve financování sociálních služeb představoval v letech 2010 – 2013 tzv. Individuální projekt Kraje Vysočina nazvaný "Podpora vybraných sociálních služeb na území kraje Vysočina", který byl v rámci Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost financován prostřednictvím Evropského sociálního fondu. Právě z tohoto projektu byly v tomto období financovány například služby nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, azylových domů nebo sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Celková částka, která byla v rámci projektu vynaložena, se pohybovala pod hranicí tří set milionů korun a čerpalo ji v Kraji Vysočina celkem 17 poskytovatelů sociálních služeb. Ukončením projektu k 31. 3. 2013 však došlo k zásadnímu obratu ve financování ze strany MPSV, které pro rok 2013 například nízkoprahovým klubům Erko a Klubíčko neposkytlo žádnou finanční podporu. Služby nízkoprahových klubů do poloviny roku 2013 sice podpořil finanční zálohou Kraj Vysočina, ale budoucnost provozu konkrétně těchto zařízení je v Jihlavě velmi ohrožena. Pro provoz azylových domů pro muže i ženy se podařilo Kraji Vysočina ještě pro rok 2013 a část roku 2014 zajistit evropské prostředky z ESF (Zdroj: webové stránky Kraje Vysočina – <http://www.kr-vysocina.cz/individualni-projekt-podpora-vybranych-socialnich-sluzeb-kraje-vysocina/ds-301244/p1=33929>).

2.6.5 Finanční rámec vybraných sociálních služeb

Na území města Jihlava se na začleňování příslušníků romské menšiny podílí přímým způsobem celkem 8 sociálních služeb. V roce 2011 se tak náklady na tyto služby pohybovaly okolo 18,5 milionů korun, přičemž se samozřejmě nejedná o částku, která byla vynaložena ve prospěch pouze Romů, ale všech klientů uvedených služeb. Následující graf ukazuje vývoj nákladů jednotlivých služeb v letech 2009 – 2011. V některých službách, jako je například nízkoprahový klub Erko nebo azylový dům pro muže, je patrný trvalý meziroční nárůst nákladů. Pokles v roce 2011 zaznamenaly

služby azylový dům pro ženy nebo nízkoprahový klub Vrakbar. V žádné službě však nedošlo ke snížení objemu nákladů v porovnání roku 2011 vůči roku 2009.

Meziroční vývoj nákladů soc. služeb

3 Shrnutí zjištěných poznatků o systému sociálních služeb v městě Jihlava

3.1 Struktura sociálních služeb a pokrytí území města Jihlava

Na základě předešlého podrobného popisu sociálních služeb, které jsou poskytovány na území města Jihlava a zaměřují se dílem nebo z valné části svých aktivit na Romy a další příslušníky vyloučených lokalit, lze shrnout situaci do čtyř základních částí. V prvé řadě je třeba zhodnotit, zda je s ohledem na odhadované početní zastoupení Romů v Jihlavě dostatečná kapacita dostupných sociálních služeb a dále zda jsou zastoupeny všechny potřebné a požadované druhy a formy vhodných sociálních služeb, které vedou k efektivnímu začleňování Romů do společnosti. S tím samozřejmě souvisí úroveň institucionální a finanční podpory těchto služeb a jejich koordinace a snaha o řízení ze strany odpovědných institucí, především samosprávy Kraje Vysočina a Statutárního města Jihlava.

3.1.1 Počet a kapacita stávajících sociálních služeb

Jednotlivé sociální služby, které jsou na území města v současné době poskytovány, se z hlediska jejich zastoupení jeví jako poměrně dostačující. Dva azylové domy, dva nízkoprahové kluby, dvě služby sekundární a terciární prevence, jedna služba odborného poradenství a jedna služba prevence pro předškolní děti by měly dostatečně obsáhnout padesátitisícové město s udávaným odhadem počtu žijící romské populace. Nasvědčuje tomu jak komunitní plán města Jihlavy, tak Střednědobý plán sociálních služeb Kraje Vysočina, kdy ani jeden z dokumentů neakcentuje potřebu rozšíření kapacity zmiňovaných služeb co do počtu. Oba dokumenty však zmiňují potřebu rozšíření kapacity v případě azylového domu pro ženy i nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Samotní poskytovatelé těchto služeb vnímají potřebu rozšíření kapacity velmi intenzivně s ohledem na zvyšující se poptávku po jejich službách.

Řešení situace by mohl představovat projekt Centrum sociálních služeb Žižkova, který předložila Oblastní charita Jihlava v březnu 2013 do výzvy MPSV v rámci Integrovaného operačního programu a jeho oblasti intervence nazvané "Služby

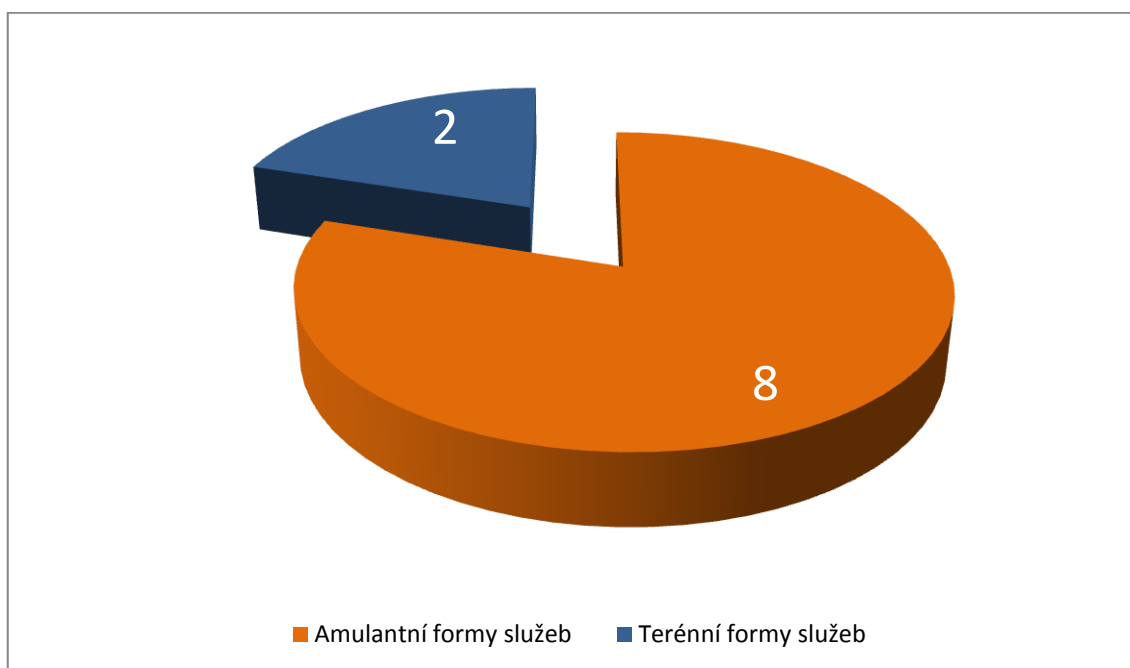
v sociální integraci", která se přímo zaměřuje na příslušníky vyloučených lokalit. Cílem projektu je pořízení objektu z majetku města, ve kterém je v současné době provozován azylový dům pro ženy a matky s dětmi, a jeho významné kapacitní rozšíření zhruba o 50%. Dále přestěhování do objektu stávajících služeb Erka a Klubíčka, které by zde našly taktéž podstatně více prostoru než v objektu stávajícím. Součástí projektu je i záměr Charity zřídit zde zcela novou službu pro romské děti odcházející především z ústavní péče, a sice dům na půli cesty. Celkový rozpočet projektu je dle projektové dokumentace takřka 25 milionů korun (Zdroje: Komunitní plán města Jihlava – <http://www.jihlava.cz/komunitni-planovani-ve-meste-jihlave/d-333816/p1=50134>, Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb pro rok 2012 - 2014 - <http://www.kr-vysocina.cz/strednedoby-plan-rozvoje-socialnich-sluzeb-kraje-vysocina-na-obdobi-2012-2014/ds-302268/archiv=0&p1=1043>, projektová žádost Oblastní charity Jihlava projektu Centrum sociálních služeb Žižkova, Jihlava).

3.1.2 Poměr ambulantních a terénních sociálních služeb v nabídce poskytovatelů

Stejně jako v případě počtu a kapacity jednotlivých sociálních služeb lze z předešlého popisu kapitol 2. 3. a 2. 4. vysledovat poměrně značný nepoměr v zastoupení ambulantní a terénní formy poskytovaných služeb. Většina služeb poskytovatelů se zaměřuje na ambulantní formu služby, přičemž terénní práce se zdá, že je poskytovateli značně opomíjena. S ohledem na charakter cílové skupiny je přitom forma terénní práce jednou z nezastupitelných složek v celkovém konceptu práce s romskou menšinou. I v tomto případě je možné se odkazovat na oba strategické dokumenty obce a kraje, které terénní sociální práci především ve vyloučených lokalitách zmiňují. V současné době však tyto služby, vyjma pracovníků kontaktního centra, žádný z poskytovatelů ve větší míře ve vyloučených lokalitách neposkytuje. Absence terénních programů přitom v podstatě znemožňuje přiblížení služeb ambulantního typu osobám, které žijí právě ve vyloučených lokalitách.

Na dotaz jednotlivých zástupců poskytovatelů sociálních služeb, zda se nechystají rozšířit své služby o terénní práci, zareagovali pozitivně pracovníci Občanské poradny Jihlava a jihlavské Charity. Podle sdělení ředitelky občanské poradny se její pracovníci chystají do terénu a vyloučených lokalit s programem prevence dluhového poradenství ještě v průběhu roku 2013. Oblastní charita Jihlava intenzivně vyjednává s Krajem

Vysočina o převzetí služeb terénních programů po občanském sdružení C.A F.E., o.s., které je v likvidaci. Zároveň dle slov vedoucího nízkoprahového klubu Erko čeká Oblastní charita Jihlava na schválení projektu, jehož nositelem je organizace Člověk v tísni. Jihlavská Charita v tomto projektu zaujímá pozici realizátora aktivit v Jihlavě. Jedná se o projekt zaměřený výlučně na romskou populaci, jehož součástí je především práce s dětmi a jejich rodiči, a to i v terénu a vyloučených lokalitách na území města. Následující graf zachycuje ilustrační poměr terénní a ambulantní formy sociálních služeb poskytovaných na území města (Zdroje: Komunitní plán města Jihlava – <http://www.jihlava.cz/komunitni-planovani-ve-meste-jihlave/d-333816/p1=50134>, Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb pro rok 2012 – 2014 – <http://www.kr-vysocina.cz/strednedoby-plan-rozvoje-socialnich-sluzeb-kraje-vysocina-na-obdobi-2012-2014/ds-302268/archiv=0&p1=1043>).

Ilustrační poměr forem soc. služeb

3.1.3 Poptávka po zřízení nových sociálních služeb

Komunitní plán města Jihlava zmiňuje poptávku po několika nových službách, které by mohly přispět k integraci Romů v Jihlavě. V prioritách zaměřených na děti a mládež se objevuje pouze již zmiňovaný dům na půli cesty, který by mohl vzniknout v rámci projektu Oblastní charity Jihlava. V prioritách zaměřených na osoby sociálně vyloučené

a osoby sociálním vyloučením ohrožené zmiňuje jedno z opatření vznik noclehárny a vznik terapeutické komunity. V případě střednědobého plánu sociálních služeb se v rámci plánovaných sociálních služeb pro národnostní a etnické menšiny objevuje stejně jako v případě komunitního plánu města pouze noclehárna. Vzhledem ke shodě stejné priority v obou dokumentech by stálo za úvahu provést aktuální a podrobné šetření zaměřené na potřebu takové služby a v případě prokázání skutečné potřeby vejít v jednání s některým z poskytovatelů podobných služeb či vypsát soutěž na zřízení nové služby. Předcházet by takovému kroku samozřejmě mělo vyjednávání s MPSV o finanční podpoře nové služby a zajištění dostatečných finančních prostředků pro provoz služby z úrovně Kraje Vysočina i města Jihlava (Zdroje: Komunitní plán města Jihlava – <http://www.jihlava.cz/komunitni-planovani-ve-meste-jihlave/d-333816/p1=50134>, Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb pro rok 2012 – 2014 – <http://www.kr-vysocina.cz/strednedoby-plan-rozvoje-socialnich-sluzeb-kraje-vysocina-na-obdobi-2012-2014/ds-302268/archiv=0&p1=1043>).

3.1.4 Role statutárního města Jihlava v systému sociálních služeb

Stejně jako každé město České republiky musí i město Jihlava věnovat oblasti sociálních služeb nemalou pozornost a s ohledem na zastoupení romské komunity ve městě by mělo přistupovat se zvláštním zřetelem k vzájemnému soužití Romů s majoritním obyvatelstvem. Existuje řada způsobů, jak tuto oblast veřejného života ze strany samosprávy zajistit. Město může provozovat sociální služby prostřednictvím vlastních subjektů anebo může vytvořit podmínky, které umožní služby poskytovat jiným, veřejným i soukromým subjektům. V programovém prohlášení Rady města Jihlava pro období 2010 až 2014 je proklamováno prohlubování spolupráce s neziskovými organizacemi, které působí v sociálních službách (Programové prohlášení Rady města Jihlava. Dostupné z: <http://www.jihlava.cz/programove-prohlaseni-rady-mesta-jihlavy/d-485286/p1=49308>).

Sociální služby zaměřené na integraci Romů město Jihlava vlastním výkonem neřeší a spoléhá se tak na neziskové organizace, kterým ve většině případů poskytuje formou pronájmu objekty, ve kterých organizace své služby provozují. Také finanční podporu těmto organizacím poskytuje, i když v celkovém objemu financí, kterými podporuje například vlastní příspěvkové organizace, se jedná o velmi malý podíl. Ve schváleném

rozpočtu města Jihlava po rok 2013 se uvádí 2,5 milionu korun pro všechny neziskové organizace poskytující sociální služby, vyjma azylových domů, které budou v tomto roce financovány z prostředků ESF (Rozpočet města Jihlava na rok 2013. Dostupné z: <http://www.jihlava.cz/rozpocet-a-hospodareni-mesta/ds-53321/archiv=0&p1=50122>).

Důležitým dokumentem pro město Jihlava je Komunitní plán města Jihlava, schválený v roce 2007. Ten vykazuje značně zastaralé a neaktuální informace a vyžaduje významný zásah v podobě kompletní revize, případně nahrazení novým dokumentem v rámci procesu komunitního plánování. Stejně významnou je pro situaci ve městě komunikace zástupců samosprávy s poskytovateli sociálních služeb. Ta sice probíhá v několika rovinách, například prostřednictvím zástupců poskytovatelů v komisi Rady města pro oblast neziskovou, sociální a prevenci nebo při setkání u kulatých stolů v rámci projektu Zdravé město, ale ustálená platforma pro pravidelnou komunikaci zástupců města s poskytovateli sociálních služeb neexistuje (webové stránky města Jihlava, dostupné z: <http://www.jihlava.cz/zakladni-informace-projekt-zdrave-mesto-pzm/d-465800> a <http://www.jihlava.cz/komise-rady/os-1130/p1=49315>).

3.1.5 Role Kraje Vysočina v systému sociálních služeb

Kraj Vysočina má v systému sociálních služeb, které jsou na území kraje realizovány, zásadní význam jak z hlediska plánování, tak finanční podpory. Kraje jsou v podstatě zprostředkovateli dotací z MPSV a zároveň jsou pracovníci krajských úřadů pověřeni v rámci výkonu státní správy v přenesené působnosti hodnocením žádostí dle metodiky MPSV (Metodika MPSV ČR pro poskytování dotací ze státního rozpočtu poskytovatelům sociálních služeb a posouzení žádosti o dotaci ze státního rozpočtu v oblasti podpory poskytování sociálních služeb. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13568/Metodika_021012.pdf).

Kraje jsou zároveň zpracovateli analýz střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb, které slouží jako podklady pro poskytování dotací jednotlivým poskytovatelům. Kraj Vysočina zařazením sociální služby do střednědobého plánu v podstatě deklaruje závazek spolufinancování služby k poskytnuté dotaci MPSV. Tato povinnost krajům vyplývá ze Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. V § 95 je uvedeno, že hlavním cílem plánování sociálních služeb je využití veřejných zdrojů tak, aby poskytovatelé co nejefektivněji zajišťovali dostupné a kvalitní

služby těm, kteří je potřebují. Odbor sociálních věcí Kraje Vysočina v pravidelných, zhruba dvouletých intervalech střednědobý plán aktualizuje ve spolupráci s poskytovateli, kteří se na procesu podílejí v rámci ustanovených pracovních skupin. V současné době je aktuální pro Kraj Vysočina Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Kraje Vysočina na období 2012 – 2014, který byl zastupitelstvem Kraje Vysočina schválen dne 18. 9. 2010 v Jihlavě (Principy a priority dotačního řízení na podporu poskytování sociálních služeb v roce 2013. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13567/material_priority_DR2013.pdf. Webové stránky Kraje Vysočina. Dostupné z: <http://www.kr-vysocina.cz/strednedoby-plan-rozvoje-socialnich-sluzeb-kraje-vysocina-na-obdobi-2012-2014/ds-302268/archiv=0&p1=1043>).

Svou nezastupitelnou roli hraje Kraj Vysočina i v samotném procesu začleňování příslušníků vyloučených a romských lokalit. Problematiku má kraj zpracovanou ve svém dokumentu Strategie integrace sociálně vyloučených lokalit v Kraji Vysočina na období 2012 – 2017, ve kterém v rovině sociálních aktivit vymezuje dva základní faktory, a sice plošnou podporu záchranné sítě a selektivní podporu terénní práce uvnitř lokalit (Strategie integrace sociálně vyloučených lokalit v Kraji Vysočina na období 2012 – 2017. Dostupné z: <http://www.kr-vysocina.cz/strategie-integrace-socialne-vyloucenych-lokalit-v-kraji-vysocina-na-obdobi-2012-2017/ds-301972/archiv=0&p1=1043>).

Další zásadní dokument Krajského úřadu Kraje Vysočina, věnující se situaci romské menšiny v Kraji Vysočina, představuje Zpráva o stavu romské menšiny v kraji za rok 2011. Zpráva zmiňuje spolupráci samosprávy s krajským romským koordinátorem při tvorbě koncepčních a strategických materiálů Kraje Vysočina. Zároveň zpráva deklaruje podporu rozvoje terénní komunitní práce v sociálně vyloučených lokalitách. Zpráva se také podrobně věnuje činnosti romských poradců v jednotlivých městech a obcích Kraje Vysočina. Ve městě Jihlava bohužel žádný romský poradce nepracuje, jak je patrné z následující tabulky institucionálního zabezpečení romské integrace v kraji v roce 2011. Jako zásadní bariéru spatřují tvůrci dokumentu nedostatečnou legislativní oporu, která by umožňovala efektivní prosazování doporučení, vyplývajících z Realizačního plánu Koncepce romské integrace (Zpráva o stavu romské menšiny v kraji za rok 2011.

Dostupné z: <http://www.kr-vysocina.cz/strategicke-dokumenty-kraje/ds-300008/p1=1043>).

Přehled lokalit Agentury v kraji v roce 2011	Přehled vybraných obcí s rozšířenou působností s romskými poradci v roce 2011	Počet romských poradců v kraji Vysočina
V Kraji Vysočina nepůsobí Agentura v žádné lokalitě	Havlíčkův Brod	1
	Jihlava	0
	Pelhřimov	0
	Třebíč	1
	Žďár nad Sázavou	1

Zdroj: Zpráva o stavu romské menšiny v kraji za rok 2011. Dostupné z: <http://www.kr-vysocina.cz/strategicke-dokumenty-kraje/ds-300008/p1=1043>).

3.2 Doporučení na možná dílčí opatření ke zlepšení situace v Jihlavě

Romský poradce v Jihlavě. Zřízení pozice romského poradce v rámci fungování Odboru sociálních věcí Magistrátu města Jihlava by usnadnilo komunikaci mezi nejen samosprávou a příslušníky romské menšiny, ale i mezi dalšími subjekty, jako jsou třeba právě poskytovatelé sociálních služeb. Podle Zprávy o stavu romské menšiny za rok 2011 je patrný trend ubývání romských poradců v obcích s rozšířenou působností, přičemž jako hlavní příčinu uvádí autoři zprávy nedostatek financí (Vláda ČR, 2012). Řešením by mohl být pilotní projekt samosprávy, v rámci něhož by byla pozice romského poradce zřízena na jeden rok a po jeho uplynutí by byla činnost a efektivita vyhodnocena a poté rozhodnuto o další budoucnosti této pozice. Romským poradcem by měl být samozřejmě příslušník komunity, tedy Rom.

Pracovní skupina odborníků, zabývající se romskou problematikou. Samospráva by mohla iniciovat vznik pracovní skupiny, která by byla složena z místních odborníků na romskou problematiku. Skupinu by mohl řídit například některý z členů Komise pro oblast neziskovou, sociální a prevenci při Radě města Jihlava. Členové pracovní

skupiny by se zaměřili na různé oblasti, jako jsou sociální služby, vzdělávání, bydlení, zaměstnanost a bezpečnost, což by jim umožňovalo řešit otázky Romů žijících v Jihlavě ve vzájemné provázanosti a komplexnosti. Výsledkem práce skupiny by mohly být návrhové materiály pro řešení jednotlivých oblastí a problémů, kterými by se zabývala samospráva. Přínosem pro pracovní skupinu by byla účast jak pracovníka sociálního odboru, tak romského poradce. Vhodná by pro tuto skupinu byla i spolupráce a intenzivní komunikace s krajským romským koordinátorem z hlediska souladu s naplňováním krajské romské strategie.

Podpora terénní sociální práce. Vedení města Jihlava by mohlo přispět k větší aktivitě poskytovatelů sociálních služeb při práci ve vyloučených lokalitách. Nástrojem by mohl být speciální dotační program s konkrétní specifikací pro působení v terénu. Terénní sociální pracovníci by se tak mohli ve větší míře věnovat Romům ve vyloučených lokalitách a v nově vznikajících ubytovnách. Stejně tak by mohli působit na volně přístupných dětských hřištích, která se často stávají díky vysoké návštěvnosti romských dětí a jejich rodičů místy, kterým se příslušníci majority začnou vyhýbat. Dalším místem pro působení terénních sociálních pracovníků by mohly být ty lokality města, kde se schází romská mládež a tráví zde svůj volný čas. I tato místa, často mimo veřejnou kontrolu, by bylo dobré minimálně monitorovat, především z hlediska prevence užívání drog a dalších návykových látek.

Podpora dobrovolnických aktivit. Stejně jako v případě sociální práce by bylo možno podpořit aktivity dobrovolníků, dobrovolnických center a organizací, které působí mimo oblast sociálních služeb, ale jsou přitom velmi vhodným doplňkem pro sociální práci. Typickými dobrovolníky bývají například studenti středních a vyšších odborných škol, zaměřených na sociální práci. Ve městě Jihlava oba tyto typy škol působí, přičemž studenti velmi často vyhledávají dobrovolnické aktivity u poskytovatelů sociálních služeb pro splnění podmínek odborné praxe. Tento trend by bylo možno podpořit i z pozice samosprávy nějakým vhodným způsobem, který by pro studenty fungoval jako motivace. Jako příklad si lze představit například odměnu v podobě volných vstupenek na některé z akcí města nebo vstupenky do zařízení města, jako je zoologická zahrada, koupaliště a podobně.

Zapojování Romů. Město Jihlava pravidelně samo nebo prostřednictvím dalších subjektů pořádá různé kulturní, sportovní a společenské akce. Cílené zapojení příslušníků romské komunity do dění ve městě prostřednictvím různých forem spolupráce a participace by přispělo k zlepšení soužití s majoritou. Tento způsob integrace je třeba vždy velmi citlivě uchopit tak, aby došlo k cílenému efektu, a je proto vhodné využít vazeb právě na poskytovatele sociálních služeb. Právě v zařízeních, jako jsou třeba nízkoprahové kluby, trénují často mladí romští umělci, kteří ale nemají příliš mnoho příležitostí se veřejně prezentovat. V rámci kulturně společenských akcí je tak lze cíleně zařazovat do programu a zprostředkovávat vystoupení romských tanečních a hudebních skupin, které mohou program vhodně doplnit a zároveň mohou představit a ukázat romskou menšinu v podstatně lepším světle, než si ji příslušníci majoritního obyvatelstva ve většině případů představují. Obdobný způsob nabízí i sportovní utkání, ve kterém se svou účastí může romské sportovní družstvo nebo tým ukázat v ryze sportovním duchu.

Sociální bydlení. Bydlení je jedním z důležitých aspektů procesu integrace. Zkušenosti z historie jednoznačně prokázaly, že proces vylučování, pokusy o sestěhování a další podobné projevy segregace romského etnika jsou počátkem závažného sociálního problému, jehož řešení je v důsledku mnohonásobně složitější a také nákladnější než nastavení systému opatření, která by podobným situacím předcházela. Poslední roky ukazují, že ani systém ze sociálních dávek placených ubytoven, které provozují vesměs soukromí majitelé, je bez kontextu sociální práce a vhodných sociálních intervencí nesystémovým a často pouze krátkodobým řešením, které pro samotné Romy neskýtá žádný velký přínos či posun na žebříčku jejich sociální stability. Statutární město Jihlava má možnost vyčlenit několik bytů ve svém vlastnictví, které by mohlo ve spolupráci s některou neziskovou organizací pronajímat za určitých podmínek romským rodinám. Mohlo by se jednat o pilotní projekt, který by prokázal schopnost i sociálně slabších romských rodin bydlet v běžných podmínkách. Nutným prvkem by zřejmě byl určitý sociální doprovod takových rodin a důsledná kontrola ze strany sociálních pracovníků.

Podpora zaměstnávání Romů. Sociální služby jsou v řadě případů pro jejich uživatele prostředkem nebo i předstupněm k dosažení cílů, mezi něž může patřit i pracovní uplatnění na trhu práce. V případě například romské mládeže je motivace k profesní

kariéře často součástí základního sociálního poradenství. Tato aktivita sociálních pracovníků však ve většině případů nedosáhne ideálně požadovaného výsledku, tedy nevede k trvalému pracovnímu vztahu, a to ať už z důvodu současného stavu poměrně vysoké nezaměstnanosti v ČR nebo nedostatečné kvalifikace samotných uchazečů. Statutární město Jihlava má určité možnosti podpory znevýhodněných a často z volného trhu práce vyloučených osob, mezi které řada jihlavských Romů spadá, například formou jejich zapojení do prací veřejně prospěšného charakteru, jako jsou péče o čistotu města, péče o zeleň, údržba městského mobiliáře či jiné vhodné, třeba i sezónní práce. Řešením by v první fázi mohla být společná diskuze samosprávy s romskými aktivisty, případně za účasti neziskových organizací, poskytovatelů sociálních služeb a úřadu práce, nad možnostmi využití takové formy pracovního uplatnění a v dalším stupni nalezení konkrétních podmínek pro realizaci takového opatření, například ve formě pilotního a časově ohraničeného ověření.

Závěr

Hledání cest pro integraci Romů do české společnosti je úkolem jistě nelehkým a jeho řešení si vyžádá ještě mnoho úsilí a práce odborníků, kteří se problematikou soužití s naší nejpočetnější etnickou menšinou zabývají a hodlají zabývat. "*Romská menšina má v soužití s Čechy mnoho problémů. Z České strany je jim vytykána hlučnost, špatné sousedské vztahy, nevzdělanost, nízká kvalifikace, špatná pracovní morálka, lenost, nečestné jednání, agresivita, kriminalita, prostituce. Romové vytykají Čechům citový chlad, vypočítavost, nadřazené chování, xenofobii a rasismus*" (Šišková, 2001, s. 122). Růst vzájemné nevraživosti, která v posledních letech, možná i vlivem hospodářské recese, nabývá na intenzitě, však žádnou lepší cestu nenaznačuje. Jednostranná kritika Romů, byť by byla sebeoprávněnější, žádný pozitivní pokrok v soužití nepřináší. Negativní vymezování se vůči Romům žádné konkrétní řešení nenabízí. Zdá se, že české společnosti nezbývá, než se dál trpělivě procesu začleňování věnovat, učit se z drobných úspěchů a vyvarovat se pokud možno všech projevů, které nejen že žádné řešení nepřináší, ale situaci ještě občas výrazně zhoršují.

Ivan Gabal poukazuje na integraci jako na proces, o kterém je on sám přesvědčen, že jej Romové sami bez pomoci nikdy nezvládnou, přičemž má na mysli v prvé řadě podporu státu (Lisá, 1999). Stát v tomto sehrává skutečně tu hlavní roli. Integrace se totiž neděje samovolně a rozhodně není zadarmo. Stojí peníze, stejně jako jakákoli jiná intervence, kterou se stát rozhodne ovlivňovat segment života společnosti, jehož ponechání nekontrolovanému a zcela přirozenému vývoji by hrozilo společensky nežádoucím nebo patologickým výsledkem.

Své nezastupitelné místo budou mít v procesu začleňování vždy sociální služby, které jsou jedním z poměrně dobře vyzkoušených nástrojů integrace. Prošly svým několikaletým porevolučním vývojem až do fáze legislativní opory v roce 2007, kdy začal platit zákon o sociálních službách. Do procesu romské integrace, byť se o Romech jako o příslušnících národnostní menšiny jediným slovem nezmiňuje, zasahuje poměrně významným způsobem. Řada sociálních služeb je svým charakterem a zaměřením vhodným nástrojem sociální interakce právě ve vztahu k romské menšině. Systematické a promyšlené působení sociálních služeb může velmi pozitivně ovlivnit situaci v jednotlivých lokalitách nebo i v celých obcích a regionech. Většina českých měst, ve

kterých Romové ve větším zastoupení žijí, si už dnes ani nedovede představit například život bez romských a komunitních center, kluboven a dalších zařízení, které jsou jazykem sociálních služeb označovány jako nízkoprahová zařízení pro děti a mládež či sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Tyto a další obdobné služby se staly v České republice běžným standardem. Plní na základě společenské objednávky dané zákonem jasné zadání a naplňují tak svůj účel podpořit vesměs sociálně slabé a znevýhodněné obyvatele naší země, mezi které dnes bohužel značná část českých Romů patří.

Takřka nejdůležitější úlohu v celém systému sehrávají poskytovatelé sociálních služeb, především nestátní neziskové organizace a jejich sociální pracovníci, speciální pedagogové a pracovníci v sociálních službách. Právě oni se starají o své uživatele, věnují jim svou invenci, energii i čas. Denně naplňují standardy sociální práce a vymýšlejí stále nové a nové metody, které by pomohly efektivně naplňovat poslání jejich zařízení. Často očekávají od svých uživatelů změnu. Změnu v chování, v postojích, v přístupu k sobě samým i k okolí. Ta, pokud přijde, pak znamená většinou pro obě strany vítězství. Nepřijde-li, je třeba se s tím vyrovnat a hledat nové způsoby podpory a pomoci. Sociálně slabí Romové mají právě díky poskytovatelům a jejich sociálním službám prostor k hledání cesty k lepším životním podmínkám. Možné cesty ven z chudoby, ke vzdělání i k lepšímu bydlení.

Integrace musí být vždy procesem oboustranným s aktivním zapojením zúčastněných stran. Sociální služby se nesmí stát prostředkem k pouhému zakonzervování sociálního systému, ve kterém bude jediným cílem přežít. Sociální práce musí v souladu se zákonem vést k maximální snaze o vlastní soběstačnost příslušníků romské komunity. Musí být podpůrným nástrojem jejich aktivizace a zájmu o svou situaci. O vlastní budoucnost, o budoucnost svých dětí a celých rodin. Je třeba vtáhnout Romy do jejich problematiky a hledat taková řešení, která budou i pro ně samé akceptovatelná, reálná a schůdná. Romy je možno prostřednictvím sociálních služeb posunovat na sociálním a společenském žebříčku, ale pouze za předpokladu jejich vlastního zájmu. Hlavní město Vysočiny Jihlava skýtá dostatek prostoru i příležitostí k tomu, aby se o cestu skutečné inkluze romské menšiny pokusilo. V Jihlavě je dostatek sociálních služeb, sociálních pracovníků, profesionálních i dobrovolnických organizací a samospráva, která je přístupna problematiku začleňování Romů řešit. Jihlava není na začátku, svůj

kus cesty k integraci již urazila. Teď je nutné, aby se nezastavila a pokračovala dál. Tato práce by mohla na této cestě přispět všem putujícím, být nápomocna minimálně svým pohledem, navrhovanými řešeními, upřímnou snahou nestát stranou a pomoci.

Seznam literatury

ČÁMSKÝ, Pavel, Jan SEMBDNER a Dagmar KRUTILOVÁ. Sociální služby v ČR v terorii a praxi. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 263 s. ISBN 978-802-6200-277.

ČERNÁ, Milena. *Černobílý život*. Praha: Gallery, 2000, 172 s. ISBN 80-860-1037-6.

Etnická různost a občanská jednota. 1. vyd. Editor Radim Marada. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006, 310 s. ISBN 80-732-5111-6.

FRIŠTENSKÁ, Hana, VÍŠEK Petr. *Řetízek II. O Romech (na co jste se chtěli zeptat)*. Praha: občanské sdružení R-MOSTY, 2004.

FRIŠTENSKÁ, Hana, VÍŠEK Petr. *O Romech (na co jste se chtěli zeptat). Manuál pro obce*. Praha: VCVS, o.p.s., 2002.

JAKOUBEK, Marek a Tomáš HIRT. *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, 383 s. ISBN 80-864-7383-X.

JAKOUBEK, Marek, BUDILOVÁ, Lenka. *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009, 359 s. Etnologická řada, sv. č. 1. ISBN 80-732-5178-7.

JANKŮ, Kateřina. *Rezidenční segregace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2010. ISBN 978-80-86561-34-9.

KOCÁB, Michael. *Koncepce romské integrace na období 2010 až 2013*. Praha: Úřad vlády ČR, 2009. ISBN 978-80-7440-022-3.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Příručka pro sociální integraci*. Praha: Úřad vlády ČR, 2010. ISBN 978-80-7440-014-8.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Praha: MPSV a Úřad vlády ČR, 2006.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Koncepce romské integrace*. Praha: Úřad vlády ČR, 2005.

LISÁ, Helena. *Romové v České republice, 1945-1998*. Vyd. 1. Praha: Socioklub, 1999, 558 s. ISBN 80-902-2607-8.

LISÁ, Helena. *Romové: bydlení, soužití*. Vyd. 1. Editor Luděk Sýkora. Praha: Socioklub, 2000, 126 s. ISBN 80-902-2608-6.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, *Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2004 – 2006*, Praha, 2004.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, *Dlouhodobá vize resortu práce a sociálních věcí pro oblast sociálního začleňování*, Praha, 2012.

Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století. Vyd. 1. Editor Taťjana Šišková. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8648-9.

NAVRÁTIL, Pavel. *Romové v české společnosti*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 223 s. ISBN 80-717-8741-8.

Nedokončený úkol. 1. vyd. London: Amnesty International Publications, 2010.

Rada vlády pro záležitosti romské komunity, *Zpráva o stavu romských komunit v České republice za rok 2007*. Praha: 2008.

Rezidenční segregace. 1. vyd. Editor Luděk Sýkora. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky, 2010, 143 s. ISBN 978-808-7147-252.

Romové a obec: 17. setkání Hnutí R v Pardubicích, 7.-9. prosince 2000. Editor Jaroslav Balvín. Ústí nad Labem: Hnutí R, 2001, 175 s. ISBN 80-902-4615-X.

STEWART, Michael a [z anglického originálu ... přeložila Silvie PRUDKÁ]. *Čas Cikánů*. Vyd. 1. Brno: Barrister, 2005. ISBN 80-736-4017-1.

ŠIMÁČEK, Martin. *Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 – 2015*. Praha: Úřad vlády ČR, 2011.

ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. Vyd. 2., v nakl. Karolinum 2., rozš. a upr. Praha: Karolinum, 2011, 130 s., [23] s. obr. příl. ISBN 978-802-4619-095.

TESAŘ, Filip. *Etnické konflikty*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 251 s. ISBN 978-807-3670-979.

VÍŠEK, Petr. *Romové ve městě*. Vyd. 1. Editor Luděk Sýkora. Praha: Socioklub, 2002, 143 s. ISBN 80-864-8401-7.

Elektronické zdroje:

Analýza sociálně ekonomické situace romské populace v české republice s návrhy na opatření, Socioklub, 2003. Dostupná z:

http://www.socioklub.cz/docs/vyzkum_situace_romske_populace.pdf

Usnesení vlády č. 686 ze dne 29. října 1997. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/21523.html>

Zákon 108/2006 Sb. ze dne 14. března 2006 o sociálních službách [online]. Dostupný z: <http://www.mpsv.cz/cs/7334>

Metodiky pro plánování sociálních služeb, 2007. Dostupné z: http://www.kpss.cz/index.php?art=publish&art_id=49

Analýza sociálně ekonomické situace romské populace v české republice s návrhy na opatření, Socioklub, 2003. Dostupná z:

http://www.socioklub.cz/docs/vyzkum_situace_romske_populace.pdf

Vláda České republiky, Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2011. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/zprava-o-stavu-romske-mensiny-v-cr-za-rok-2011-100979/>

Prováděcí dokument Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost, 2013. Dostupné z: <http://www.esfcr.cz/file/7297/>

Strategie integrace sociálně vyloučených lokalit v Kraji Vysočina na období 2012 – 2017. Dostupné z: <http://www.kr-vysocina.cz/strategie-integrace-socialne-vyloucenych-lokalit-v-kraji-vysocina-na-obdobi-2012-2017/ds-301972/archiv=0&p1=1043>

Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Kraje Vysočina na období 2012 – 2014. Dostupné z: <http://www.kr-vysocina.cz/strednedoby-plan-rozvoje-socialnich-sluzeb-kraje-vysocina-na-obdobi-2012-2014/ds-302268/archiv=0&p1=1043>

Přílohavá část

Obrázek 1: Lokalita Horní Kosov

Obrázek 2: Lokalita Horní Kosov

Obrázek 3: Lokalita Havaj

Obrázek 4: Lokalita Havaj

Obrázek 5: Lokalita Havaj

Obrázek 6: Lokalita Havaj

Obrázek 7: Ubytovna Březinova

Obrázek 8: Ubytovna Na Slunci